

૦૧૧૦ મુધરેલી રીત મુજબ
 વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમીટીએ.
 ૭૭ તૈયાર કરેલી ૭૭-

બીજી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અદર અર્થ, કવિતાની સમજૂતી; પાઠના
 સવાલ તથા માર, ભૂગણ, હિલ, જોડાક્ષર
 તથા અવરુ શબ્દો)

રચના—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.
 પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M Shah
 પ્રસિદ્ધ કરવાનું ટેકાણું—જાહેપોર-મુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ના રૂપમા આકટ મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે

જુલાઈ સને ૧૯૨૪] [સ વન ૧૯૮૦

ગ્રાપનાર—રઘુભાઈ ભદ્રભાઈ દેશાઈ.

છાપનાનું ટેકાણું શ્રી 'અનાવિલ' પ્રિ પ્રેસ, મરાનપુરી ભાગળ મુરત

કિ મત ચાર આના.

૧૧૬૨૮-

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ સ-15
૧૧૬૧૮

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૬૧૯ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ બ્રહ્મ-૭ એન.સી.વે. અધી^૧

વિષય મ ૩૫૨ (૪૩ ટ- ૨૧)

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લૃત.

બીજી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.		
મેજ=ટેબલ	જમીન અને વચમાં	વગેરેનો પ્રકાશ
સુધાર=લાકડાનું કામ કરનાર	પાણી હોય તે	ધોર=બીક લાગે તેવું
કડીઓ=છો ઇંટનું કામ કરનાર	પહાડ=મોટા કુંઘર	ઝગઝગે=પ્રકાશે
મધમથે=ખુશખોથી બહેક બહેક થઈ રહે	પાંધર=ખુલ્લી જગા	ઉગ્મસ=ઝાખુ, અજવાળું
પવન=વાનું વાવું	ધર્મશાળા=મુસાફરોને	સરજયા=મનાવ્યા
વાસ=મુગધ, પીમળ	વગર ભાડાની ઉતર	કળાતું=સમજાતું
નળાવ=જેની ચારે બાજુ	વાની જગા	પાડ=ઉપકાર
	થોટામણી=મુસાફર	યાદ=દેશ, સરત
	ઓસરી=ઓટલી	ઉપકાર=પાડ આભાર
	અજવાળું=સુરજ દીવા	ભકિત=ભજન

સાર=દરરોજ ઈશ્વરની ભકિત કરવી

પાઠ ૨.		
કવિતાના અર્થ.	તૂલ=ભિગેલા અનાજનો	ઝગઝગાટ=ચળકાટ
વર્ણન=હકીકત	છોડ	ભાતભાતના=તરેહવાર
ગવૈયા=ગાયન કરનાર	અધકાર=અધાર	દીસે=જણાય, દેખાય
મધુર=મીઠું	મુજ=મારા	પાન=પાદડા, પાતરાં
પખેર=પક્ષી	પખી=પાખવાળું પાણી	કુકડા=મરવા
ભ્રમર=ભમરો	પક્ષી	મેના=ઐક જાતનું સુદર
મુલા=મુસલમાનો	વન=જંગલ	રાગનું પક્ષી
નીમાળ, હોરાઓના	વહાણું વાયુ=સવાર થઈ	કુટડા=રૂપાળા, શોભીતા
ધર્મ ગુણ	વીતી ગઈ=પુરી થઈ	તેજ=પ્રકાશ
	પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં	શીકું=ઝાખુ

મેટું કાળું થયું = દેખાતા	૩૬ = સાં, ,	દોર = ચોપગા જનવર,
બધ થયા, સતાઇ	આગ = ખૂમ પાડીને	પશુ
ગયા	નિમાજ પઢવી તે,	ચારો = ખાવાનું
ખુણા = ગલી કુચી,	નિમાજ પઢવાને માટે	વેળી = વેલા
છુપી જગા	ખૂમ પાડવી તે	ધીમે ખીલે = 'ધીમે ધીમે
ખેળે = શોધે	તણો = નો	નહિ જૂન = વગર ચૂકે
ભગતજનો = ભગનો	ઉચ્ચ થયો = ઊંચો	તાજ = તરતના ખીલેલા
ધ્યાનધરે = આખ મીચી	કમળ = કમળનું ફૂલ	ટોળે = ટોળાખંપ
પરમશ્વરને જીએ	પત્ર = પાખડી	નીરા = ભાઈ
ગાન = ગાયન	ખોલે = ઉઘડે, ખીંચે	મગન = ખુશી
નતા = સખી, દાનાર	ઉમગી = હોનીલા	કેર = નુ
દીયે = આપે	ધાય = દોડે ઝડે	ધ્યાન = ચિત્ત, મન

સવારની હકીકત.

મમજીતી-હે ! મારા વહાલા દીકરા તું જિં, જગલમા પક્ષીઓ ખોલે છે રાત પુરી થઇને સનાર પડી પ્રવં દિશામા સુજ ઊગવાની તૈયારી થવાથી અજનાળું થયું તેથી જન જનતાના રંગો દેખાય છે અને ઝાડના પાદડા હાલે છે, માટે હે ! મારા વહાલા દીકરા તું જિં જગલમા પક્ષીઓ ખોલે છે [૧] મરના કુકરે કુકરે છે અને કાગડા કા કા કરે છે શોભિતા મેન, પોપટ અને મોર મીઠા ખોલ ખોલે છે [ટેક ૨] મુરજના ઊગવાથી અદ્રમાનુ અજનાળુ જાખુ પડ્યું અને તારાનો પ્રકાર દેખાતો બધ થયો, મતનખ કે તારા દેખાતા નથી તેથી ચોર લોકા અખવાઈ ગયા અને સતાઇ જવા માટે ગતીકુચી રોપે છે । ટેક ૩] ભગત ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરે છે અને ગત્યાઓ

ગાયત્ર ગાય છે ઉદાર માણસો ધણુ દાન આપે છે અને મુન્નાજી
નિમાજ પઢવાને માટે જૂમ પાડે છે [ટેક ૪] સુજ્ઞ જાગ્યો તેથી
રાતનુ અધારૂ જતુ રહ્યું, ભમરો ગુ ગુ અવાજ કરી રહ્યો છે, અને
કમળાના કૂનની પાખડીઓ ખીલે છે [ટેક ૫] જેમ જેમ મુગજનુ
અજવાળુ વધારે વધારે પડતુ જાય છે મતનય કે જેમ જેમ
દિવસ ચડતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધ ધે વળગવાને હોસીલા થાય
છે પક્ષીઓ આકાશમા દોડે છે, અને દોરો ચારો શોધે છે [ટેક ૬]
ઝાડ, વેત્રા, ફળ અને ફન, ભૂલ વગર એટલે નિયમસર ખીલે છે,
ધણુ પક્ષીઓ એકઠા થઈને તાળુ અનાજ ખાવાને માટે જાય છે
[ટેક ૭] હે ભાઈ! તુ ખુશી થઈને પરમેશ્વરનુ નામ દહાને જાડ અને
મન દાને પાડ વાય એમ મા પોતાના છોકરાને કહે છે [ટેક ૮]

પાઠ ૩.	રત=ઋતુ, મોસમ	પખ=રાજણા
વરસ=માર મહીના	હોળી=ફાગણુ સૂર પુનેમ	ચોમાસુ = ૧ મહતી ઋતુ
ઋતુ=મોસમ, રત	મૂ=અજવાળીડ, મહી	બજેર=ગખડી ગાનવાનો
મીની=ત્રીસ દિવસ	નાનુ પહેલુ પખરાડીડ	ત્રિસ ત્રાનણુ મૂ ૧૫,
કાગતક=હિંદુ વરસનો	વડ=અધારીડ, મીનાનુ	જનોઈ પહવાનો
પહેલો મહિનો	બીજુ પખવાડીડ	દશેગ=ગખડી ગાનવાનો
તહવાર=આન દનોત્રિવસ	પખરાડીડ=૫ દર ત્રિસ	ત્રિવસ, આગો ૫૬ ૧૦
શિઆળો=ટાઢતી મોસમ	અમાસ=હિંદુ મહીનાનો	ત્રિવાળી=હિંદુ વરસના
ઉડાડે છે=ચગાવે છે	છેરનો ત્રિસ, જેદિનમ	છે'ના મહીન નો છે'નો
ઉતરાણુ=સ કાત, મુરજનુ	ચદ્ર ખીલકુલ ગેગના	ત્રિસ, આગે વદ
ઉત્તર તરફ જવુ તે	નથી તે દિવસ	અમાસ
	વસ્ત્ર=નુગડા	પર્વ=પહેલ ૨

સવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કઇ કઇ ! દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા ? વરસના મહીના કેટલા ? મહીનાના દિવસ કેટલા ? પખવાડીઆ કેટલા અને તે કયા કયા ? પખવાડીઆના દિવસ કેટલા ? મહીનામા પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે ? મહીનામા બીજી તિથિઓ કઇ કઇ આવે અને કેટલી વાર આવે ? સિઆજો, ઉનાજો અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે ? દરેક ઋતુમા કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કઇ તિથિએ આવે છે ?

પાઠ ૪.	તની મેળવણીથી અને	કાચ=મે બાબુએ
મેજો=પણા માણુમા અને	લી પીળા રંગની ધાતુ	તકીઆવાજો પલગ
ગાડી પોડા વગેરેની દં	સુખડીઆ=મિહાઇ બના	કાપડીઆ=કાપડ વેચ
ગોકળઆદમ=આવણ	વનાર	નાર
વદ આકેમ, જન્-માજીમી	હાટ=દુકાન	મુતર ઉ=મુતરનું મના
કડકડના=અશ્વીનાળા	કોપરાપાક=કોપરાનો	વેતુ
બાઇમ ધ=દોરતદાર	બનાવેયો પાક	ગિનનુ=પેટાના વાળનું
દંદ=ગીરની ભીડ	મિયઇ=મરડી, પેડા વગેરે	રેશમી=રેશમનું બના
વખુટા=ગુદા	ખડકેલી=ગોઠવેલી	વેતુ
દુકાન=માલ વેચવાનું	ખરાની=સિધાડા ઉપર	રાણુ-એક જાનનો છોડ
ટેકાણું	ધાટ ઉતારનાર	એની છાલના દોરડા
કસારા=નામા પત્તળના	સામાન=ચીજો, વસ્તુઓ	તથા કપડા અને છે
વાસણ બનાવનાર અ	પલગ=છત્રીવાજો કાચ	સરેયા=અત્તર, ગુલાબ
થવા વેચનારા	પારણુ=હીડિળા જેવું	જળ, ધુપેલ વગેરે
તાણુ=લાલ રંગની ધાતુ	ધોડીક	વેચાર
પિત્તળ=તાણુ અને જસ		બહેકબહેક=મધમધ

નીચો મેવો=નાળ પા	મદારી=ખેલ કરનાર	સવારો=ગોડે યેમી દર-
ફળ	ખેલ=રમન	નાર સિપાઇ
ગ્રાહ્ય=દશાખ	સિપાઇ=ચોડીદાર	કુહી=ચક્કર
ચોગાન=ખુલુ મેદાન		

સવાલ—ગોફળઆહમના મેળામા શુ શુ બેસુ ?

પાડ પ	વાટ=ઇલાજ, ઉપાય	લપડાકો=તમાચા
નઠારી=ખરાખ	રાસ=દોરડુ	જીવ લઇને નાડો=ખૂખ
મોખત=સગન	ઢગલેઢગલા=ધણાજ	દોડયો
પટેલ=ગામનો ઉપરી	દોસ્ત=ભાઇબધ	ફરીને=પાછળ
ગડી=ફૂલ ફળનાં ઝાડ	ફક્કડ=સારા	ઢોલે=થપડો
છોડવાળી જગા	પછવાડે=પાછળથી	ફળ=ફાયદો, લાભ
મઝા=ગમત	રખેવાળ=સાયચનાર	કવિનાના અર્થ.
શેખી=પતરાજી	સજગડ=તેરથી	અસર=નાગણી
પારકા=પરાયા, ખીજા ના	ઝપાટો=સપાટો	સગ=નામત, સગત
માને=કબુલ કરે	થડ=ઝાડનો વચ્ચો ગોળ	રગ=અમગ પાસ
આખરે=અને, છેલ્લે	ભાગ	ગ્રેમ=ગ્યાર, હેત
ઝાપો=કાટાનો દરવાજો	અથડાયુ=અકળાયુ	શમ=ડેકાણુ
આપે=દૂર	ચકરી=તમ્મર	દરશે=ઉભો રહેશે
ખાસા=સારા, મજાના	છુદાઇ=કચડાઇ	ખુરો=નહાગે, ખરામ
નિશાન=એધાણુ	લોહીલોહાણુ=લોહીથી	મે'તા=મહેતાજી
તાકીને=ધારીને	ખરડાએલુ	ભાગ'શાળી=નમી મદાર
લૂમ=કુમખો	વાડીરાળો=વાડીનો	વિદ્યા=ઇલમ, ભણતર;
તૂટી પડે=નીચે પડે	માલીક	કુનર

સોખત તેવી અસર.

મમજીતી—જેને જેવી સોખત તેને તેવીજ અસર થાય, જેને જેવી સોખત તેવોજ પ્યાર તેનામા આવે (૧) જેને જેની સોખત તેના જેવાજ તે કામ કરશે જેને જેવી સોખત તેવીજ જગ્યાએ તે જઈને ઉમો રહેશે (૨) સારી સોખતથી સારો થશે, નહારી સોખતથી નહારો થશે, સારા મહેતાજીની સોખતથી વિદ્યા ભણે અને નસીમવાન થાય મતલબ કે સારા ગુણવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો નસીમવાન થાય (૩)

સાર—નહારી સોખતથી તેની નહારી અસર આપણાપર થાય છે માટે નહારા માણસની સોખત કરી નહિ પણ સારા માણસની કરવી

પાઠ ૬.	લેટ=છનામ	બહાને=નામે
રખડેલ=રખડતો	લાડીલો=નાડમા ઉઠરેલો	ચાદુ=મગર
આતા પીતા હતા=પૈસે	,લાડકવાયો	રઝળતો=રખડતો
ટકે સખી હતા	કુટેવ=નહારી આદત,	ટાણુ=જથો
વથે=ઉમરે	ખરાબ ટેવ	મસ્તી=તોફાન
પ્યાર રહોજ નહિ=ધણે	પોળ=મોટી ખડકી	લાતાલાની=લાતખાજી
જ થયો	અટક્યાળા=અડપલા,	લાત=પાછળે પગ
વધાઇ=વધામણી ખુશ	કાઇને ખોટુ લાગે	મારવો તે
ખમર	એવુ કર્યા કરવુ તે	ઉતરી ગયો=સાધામાથી
ઓવારણા=ખખા	લડાઇ=નડવાડ	ખમી ગયો
ફાઇ પગલુ=દાઇના	વહી જશે=ખમડી જશે	ભે કડો તાણુતો હતો=
તરફથી જે પગલુ	મીડુ ચાલવુ=તોફાન	મોટે સાદે રાગ કાઢી
આધનામા આવે છે તે	મસ્તી ન કરવી	

રડો હો	ઓસડ વેસડ=દવા ને	શિખામણુ=ફાયદાની
હાડરૈદ=ઉતરેલુ હાડકુ	તેના ઉપાય	વાત, બોધ
બરાબર બે માડનાર વૈદ	વલે=દશા, ભુડા હાલ	સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી
લેપ=ખરડ	ખો=આદત, ખરાબ ટેવ	દીધી

સાર—નિશાળનુ નામ દઈ રસ્તામા રજળનુ નહિ, અને નકારાની
માખત ડરવી નહિ

પાઠ ૭.	પાવો=પીસવો, સિસોટી	પાઠ ૮.
જકકી=પોતાની મરજી	હ ફ=ગરમી, આશરો	ગોંધતો=પુરી રાખતો
પ્રમાણે ચાલનાર, જીદી	જતન=રક્ષણ, સભાળ	ચેન=સુખ, મગ્ન
વાછરડા=ગાયના બચ્ચા	રખારી=ઢોર ચરાવનાર	બધીખાતુ=કેદખાતુ
લવારા=અકરીના બચ્ચા	જિચી ગઈ=જિડી ગઈ,	ચાદની=ચંદ્રનુ અજવાળુ
પાડા=ભેસના બચ્ચા	દૂધ દેતી બધ થઈ	ખેલવુ=રમવુ
માડરા=પેટાના બચ્ચા	જળવતો=સાચવતો	ઠરેલ=ડાહી
ચારો=ધાસ	વિચાય=જણે	નાદાન=સમજણુવગરનુ
નીરતો=નાખતો	ધણી=માલીફ	સભાળ=મરદાસ
ખાધે=ખભે	સાચવણુ=સભાળ	સપડાઈ પડશે=હેરાન
ખેતર=અનાજ પાકે તે	તકરાર=વલવાડ રકઝક	થશે, પકડારી
જગો	શિકારી=શિકાર કરનાર	જક=જીદ, હડ
ઝાક=મકરા ઘેટા રાખ	અજણુ=ઓળખાણુ	લાગ=દાવ, તક
વાનો વાડો	વગરનુ	સટકી ગયુ=જાનુ માનુ
છાયે=શીળે, છાયડે	મોજ=મગ્ન આનંદ	નાસી મયુ
વાસળી=વાસની ખના-	અભાગીઉ=કુમનસીખ	ઠેકવા=કુદકા મારવા
વેલી વગાડવાની નળી		પાદર=મામના ઝાપા

અહારની જગા કોતર=ચુકા, અખોત મોડ-ચુકા મખોત
 નગડો=ન ગલ તરાપ=કુદકો, ફાળ કમોતે=વગર મોતે
 સાર—માખાપ મહેતાજી વગેરે કાંઈ સારી શિખામણુ આપે
 તે મુજબ ચાલવું હું કરવી નહિ

પાઠ ૯.	ભાગ્યે=કદાચ	ટેવ=આદત
રિસાળ=રિસાઈ જાય	આડોળી પાડોશી=આસ	નડામે=અમથો
તેવો	પાસના ધરના રહેનાર	દોગ=ફેલ
સહેજ સહેજમા=જરા	ભાઈભાડુ=સગાવહાલા	વેદના=દુ ખ
જરામા	જમણુ=જમવાનું	મુલ=ખીનકુવ, જગપણુ
રીસ=ચુરસો, મિળજ	ચીસ=ખીકથી મૂમ	પરતાયો=દીલગીર થયો
છોડો=પાર	પાડની તે	નડે છે=હેરાન કરે છે

સાર—જરા જરા વારમા રિસાઈ જવું નહિ

પાઠ ૯.	મહેનત શરૂકરી=મહેનત	ખત=ચેટક, કાળજી
નળ=કરોળીઆનું પડ,	કરવા માડી	યન=મહેનત
જાળુ, ફાદો	માટ=મટે	ચગદાઈ=ધુદાઈ, દયાઈ
ફરી ફરીને=વારે વારે	ફાંયો=પાર પાડ્યો	તળે=નીચે
વિષે=મામન	ધાટ=હિપાય	મોત=મરણુ
ચણુ=નગર	બીડયો=હોસથી મડ્યો	તજી=ઢોડી
ટુટ્ટેલે=ત્રી ગએલે	રહો	અનત=વણોજ
નાતણુ=નાત	ધીરજ=સખુરી	લાભ=ફાયદો
	નીરધાર=નકકી	પામે=મળે

ફરી ફરીને સાફ કામ કરવા આવત.

સમજુતી-કરોળીઓ જાળ બનાવતા બોયપર પડી જાય છે,

ત્યારે ગભરાય છે અને વગર તૂટેલા આખા તાર ઉપર ચઢવાને માટે ફરીથી જાય છે (૧) તેણે (કરાળીઆએ) તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માડી, પણ તુરંત તે નીચે પડ્યો અને ઉપર ચઢવાના કાઠ ઉપાયમા ફાળ્યો નહિ (૨) એવી રીતે પડ્યો અને ચઢતો ફરી ફરીને એ ત્રણ વાર મડ્યો રહ્યો તોપણ તેમા ફાળ્યો નહિ ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો (૩) હિ મત રાખીને ઉમગથી તે છટ્ટીવાગ ચઢવાને મડ્યો, તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નક્કી જાળામા જઈ પહોંચ્યો (૪) જો કરોળીઆએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો પગ તળે છુદાઈને વગર મોતે મરી જાત (૫) એ પ્રમાણે કરોળીઆની પેઠે જો માણસો મનમા કાળજી રાખીને આજસ કાઠી નાખીને મહેનત કરે તો ધણીજ નાપદો મળે

સાર—સાર કામ ફરી ફરીને ઉમગથી કરવું

પાઠ ૧૧.	ભિલુ=સાથી	પેતરા=ડગલા પગલા
ચકભિલુ=એક જાતની	વડો=મોટો	નજર ફેકી=જોઈ
રમત	સરદાર=ઉપરી	પૂર જોસથી=ધણી
કચ્છ=કાછડો, કચ્છો	વમી રહ્યા=આમથી તેમ	જોરથી
ગઢ=કિનો	ફરી રહ્યા	મૂલથાપ=ભુલાવો
સાથી=સોગતી	દાવ=લાગ	શામાશ=ધન્ય
		દાવ=રમતનો વારો

સાર—શરીરની સાથે મન કુળવાય એવી રમતો રમતી

પાઠ ૧૨.	ફેકવાની લાકડી	કઈ મજા પડવાની
દઢ મનવાળો=પાઠા વિ-	ડગલુ=પગલુ	નથી
ચારવાળો	રગ જામ્યો=મજા આવી	વચન=ખોલ
ગેડીડા=દડો અને તેને	પછી તો ધળ=પછી	ખાતરી=ભરોસો

સુતુ=નસ્તી વગરનુ	નારી માખી	લપકાફર=રોપવાળા
મો ફેરવી=મો ચટાવી	કુટુ મ=વશ, ઓલાદ	કારીને=કાણા પાડીને
પીડા=પચાત, દુખ	છછેડે=હરકત કરે	દુભવો=નારાજ કરો
મન ડગવા દીધુ નહિ=	પીક=વાસો	નુકસાન=અગાડ
મરજી મુજબ કર્યું નહિ	ધાટ=શરીરનો આકાર	સ્વાદે=લહેજતથી
પાઠ ૧૩.	સોહામણી=શોભિતી	નવાધ=અચરજ
મધમાખી=મધ બનાવ-		

સાર—કોઈનુ લલુ કરીએ તો આપણુ લલુ થાય, અને કોઈનુ
ભુરૂ કરીએ તો આપણુ ભુરૂ થાય

પાઠ ૧૪.	થયો	વાક=ગુનો, તકમીર
મોસાળ=માના આપતુ	અ ગેડી=પોક પાડ રાત્રી	સાળુ=આપુ
ધર, મામાનુ ધર	ભટ્ટી	ઉતાવળ=ઝડપ
આખ ટાઢી થઈ=સતોપ	ઉલટભેર=હોસથી	ઠેસ=ઠોકર

સાર—(૧) કોઈપણ કામ ઉતાવળથી કરવુ નહિ (૨) જેવુ
આપણુ તેવુ સામાનુ સમજવુ

પાઠ ૧૫.	કાયર=હેરાન	શોક=દીલગીર
દીંગલી=નાની પુતળી	પજવે=દુખ દે	લાજ=આખર
તખતો=આરસો	કુટી બદામ=ખોટી મદામ,	ધટે=ઓછી થાય
ઝૂટ=એકદમ ઝડપ મારી	ધણીજ નજીની કિમત	નિદે=ખોટુ ખોટુ બોલે
લઈ લેવુ તે	સહીઅગે=એનપણીએ	અળત તા=જોરાવર
સરી પડયો=લપશી ગયો	કટ્ટા=એક બીજની સાથે	સદા=ક મેશા
અરડ=ઝટ ભાગી જાય	બોલવુ કે રમવુ નહિ તે	લેશ=જરાપણુ
એવો	આપણુ=આપણે	કલેશ=ક કાસ
પછાડીએ=અકાળીએ	મુખએન=મઝા	કાય=કોઈ
ખે ચતાણુ=ખે ચાખે ચી		

હળીમળીને રહેવા વિષે.

સમજૂતી—આપણે બંને જણુ લાઠ અને એન મળી સપીને હળીમળીને રમીએ તો સુખ થાય અને મજ પડે, પણ જો લડીએ કે કળુઓ ડરીએ તો ધણી દીલગીરી થાય, આખર ઓછી થાય, અને લોકા નહાડ ખોલે (૧) હે જોરાવર આપ પરમેશ્વર તુ અમને હમેશા સપ આપ, (હળીમળીને રહેવાની યુદ્ધિ આપ) જેથી કરીને કોઈ દિવસ જરાપણુ કે કાસ થાય નહિ, ને અમારા દહાડા સુખમા જાય (૨) છોડરા હળીમળીને રહેતા હોય અને કોઈ દિવસ કોઈ લડે કે રડે નહિ, તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય, તો મા ધણી ખુશી થાય (૩) સાર-લાઠબેન સાથે સપસપીને ચાલવું

ધાઠ ૧૬.

રામચ દ્રજી=અયોધ્યામા	ફેરવવા=મદલવા	ધીર=ધીરજવાળા
એ નામના રાજા	ફાફા=ખોટી મહેનત	છાના=મુગા
થઈ ગયા તે, (હિંદુ	ગણુકાર્યુ=માન્યુ	પ્રધાન=વજર
લોકા તેમને પરમેશ્વરનો	ડસકા=રડના ડરતા	દર્પણુ=આરસી
અવતાર માને છે)	આચકા ખાવા તે	દશરથ=રામચ દ્રજીના
છંદ=છંદ=મરજી	રોણુ=રડવાનું તોફાન	આપ
મલરાટ=ગભરામણુ	ખીજવાયા=ગુસ્સે થયા	મહારાજા=મોટારાજા
છેવટે=આખરે	ગોદ=ખોળો	શ્રી=સારા, શોભાયમાન

સાર—અકલ વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું

ધાઠ ૧૭	જોડુ=ધણી તણિઆણી	પરવરી=નવરી થઈ
વગર વિચારુ=વિચાર	કચરો પુ જો=કચરો	કથા=ઈશ્વર સંબધી
વગરનું	વગરે	વાત

મળતુ=પેદાશ થતી	આગણુ=મારણુ આગ	ભાગીતરી=સમજાય
ગુજરાન=ગુજરે	ળની જમીન	નહિ તેવી
ઠોકરાઠેયા=ઠોકરા	ઢરફડતુ=તરફડીઆ	ખોતી=ખોલ
છોકરી	મારતુ	મૂર્ખ=મેવકુફ
પેટે=પોતાને	દયા=રહેમ, મહેર	પાપી=ચડાળી, દુષ્ટ
ઝોછુ આવતુ=ખોટું	ઉછેગીને=મોટું કરીને	અભાગણી=કમનમીય
લાગતુ	જન્મ થયો=અવતર્યો	પુત્ર=છોકરો
પાપ=ખોટા કામ	લોહીઆળુ=લોહીવાળુ	જીવ=પ્રાણુ
આધાર=આરાસો,	ગુસ્સો=રીસ	વળે=કામ આપે
ભરોસો	ખેડુ=ગાગર ને ધડો	ગનન=જીવ
સાર=ભલુ, કદમાળુ	કકડા=ટુકડા	

વગર વિચાર્યું ન કરવા આખન.

સમજીતી-જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે, જીએ, એવા વગર વિચારના કામ કરવાથી ધણાના જીવ જાય છે મરીજાય (૧) સાર—ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ

પાઠ ૧૮.

સદેશો=અચર	પરાળ=ભાતનુ વાસ	ગાડ=સભાળ રાખનાર
ખોડગ તો=ન મડાતો	જાપુ=ચાલતા વખતની	સરનામુ=હેડાણુ
દુખી=હેરાન	અમરનો છાપેયો	રેશન=આગગાડી ઉભી
મદ=આશરો	કાગળ	રાખનાનુ મુકરર
દુહાળુ=ગરમ	છાપખાનાવાળા=છાપ	હેડાણુ
	ખાનાનો માલીક	ખડખડાટ=અવાજ
	ગોડવણુ=ન દોમરત	સિસોટી=પીસવો

ડરતો=મીતો

૫ પાળી=હાથ કે વી

ડર=મીક

નચક=પાસે, સોડે

કરાવ=કરાર, થએલી વાત

ઝપાટાખંધ=દોડતો

ખમરદાર=હોગિયાર

આંક કલાકમા ૧૫ મિ

નિટ આકી=જાણ વાગે

સાર—(૧) દુ ખી પ્રાણી પર દયા રાખી (૨) જનાવરોને
કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે

પાઠ ૧૯.

રીતસર=નિયમસર

વારો=દાવ, વખત

તોફાની=મસ્તીખાર

ખસેડી=આપો કરી

માયુ મારી=હિ મત કરી

કોણી=હાથને વાળવાનો

વચનો સાંપો

દીમણુ=દીમુ

છાનીવાળો=હે મતવાન

ધરાયો=તરપત થયો

હડસેલી=ધક્કો મારી

વેગળા=દૂર

ખઝાડી=નળગાડી

પેટભરી=જેઠએ તેટલ

સાર—(૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી (૨) ઇશ્વરે આપણને
બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામા વાપરવું

પાઠ ૨૦.

ખલીફા=મહમદ પેગંબ

ગ્ના વારસ

પાદશાહ=મુસલમાન

રાજા

દરબાર=રાજકચેરી

દેખાવડો=૩ પાળો

સુખો=સુખેદાર, સરદાર

નીમણુક=ગોઠવાણુ

હુકમ=આજ્ઞા

ખાસ=જુદો, ખાનગી

શાહખંદો=પાદશાહનો

દીકરો

રાહજાદી=પાદશાહની

દીકરી

ચીતરામણુ=ચિત્ર

તહેનાતમા=ખીજમતમા,

હજુરમા

છોકરવાદી=નાદાની

કારણુ=સબબ, મતલબ

નામદાર=પ્રખ્યાત,

નામીયો

ફરમાવશો=હુકમ કરશો

સમજુતી=સમજણ

મોએ ચટેતો=વંચારે

એળખવાને લીધે

ખીક વગર બોલનાર

અરજ=પેન તી

ફરજ દો=મર્યાદા, છોકરા

લાડ=વહાલ

અધી=ખુદા, પરમેશ્વર

ચુનો=વાક, તકમીર

માફ=ક્ષમા

દીલ=મન	નીમ્યો=નીમણ્ણક કરી	૨૬ કરવુ=ફેરવી નાખવુ
દીલગીરી=નાખુશી	કડાણુ હૈયાનો=દયા	આરખ=અગમસ્તાનનો
ઓઢા=હકુમત	વગરનો	રહેવાસી

સાર—માણસની રીતભાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે

પાઠ ૨૧.	આસપાસ=આજુમાજુ	ખાનાડ જનવર
આધજો=જેને બે આબે	કાહલા=ફાડી ખાનારા	ખોખારો=અવાજ
દેખાય નહિ તે	જનવર	આરે=અવળે
લગડો=લુલો	વાધ=ફાડી ખાનાર ચટા	દુવા=આશિષ, આશીર્વાદ
દેકાઢળીઆ=ખાડા ટેકરા	પટાવાળુ જનવર	ધોરી=મોટો, સરિનામ
માળા=પક્ષીના ધર	વર=કુતરા જેવુ ફાડી	

સાર—એકબીજાને મદદ કરેલી

પાઠ ૨૨.	જગામા થઈ બીજી	લોભી=લાલચુ
પડછાયો=ઓળા	નગી કે સમુદ્રને મળે	તરાપ=કુન્કો, ઝનગ
ભાગોળ=દરવાજો, દરવાજા	તે	ખોળ=શોધ, તપાસ
વાળ પામ્નેનો ખમ્મર	કુદકો=જલગ	પડાવી=ખુચવી, છીનવી
ભાગ=હિસ્સો	પલ=નદીપરથી જવાને	દાનત બગાડી=પડાની
પાર=કિનારો	માપેનો રગ્તો	લેનારી ઇચ્છા કરી
નદી=મીઠા પાણીનો ગેલો	થાક=વિમામો, આરામ	ગુમાનુ=ખોયુ
પરત અથવા સગવડ	અદેખો=બીજાનુ સાર	તાકે=ધારે, વિચારે
માધી નીડળી ઢળતી	જોઈ બળે એવો	

સાર—લોભ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩.	હડખવા=કુતરા, કાહલા	દરકાર=પરવા
ખરીદ કર્યુ=વેચાણુ બીધુ	વગેરેને એક જાતનો	સવકુ=ડાકુ
સદેહ=રહેમ, શક	ગેગ થાય છે તે	અચકુ=ગાકુ

ખામી=કસુર	દીધુ	ભરોમા=વિશ્વાસ
છુટુ મૂકી દીધુ=ઠોડી	અભડાયો=અડકાયો	

સાર—આપણી આખે ખરૂં દેખાયા છતાં ખીજ પર ભગસો રાખી ચાલવું નહિ.

પાઠ ૨૪.

લખોટો=મજે

છાનોમાનો=ગુપચુપ

અગાડવું=ખરામ કંપુ

વિના=વગર

સખ=શિક્ષા

ભૂલીશ=નીસરીશ

ચોરી=ગની રીતે ખીજની

વરતુ લેવી તે

ચોર=છની ખીજની

વરતુ લેનાર

સાર—ચોરી કરવી નહિ.

પાઠ ૨૫.

કુહાડી=લાકડા કાઠનાનું

હથિયાર

ભાથડો=મગ્ન

શાણો=ડાહો

મહાદુર=જોગવા

વાવ=ના

ભાળે=જુએ

નીર=પાણી, જળ

તાલી=ત્યા

નિહાળ્યુ=જોયું

માહી=અદર, મા

ડર્યો=ખીધો

ઝલતા ને મમતા=પા

ણીમા આમ તેમ

ડોળ્યા કરતા અને

તેની અદર સમાઈ

જતા

સૂણી=સાભળી

સાદ=અનાજ

ભલાં=દયાળું

દેની માતા=દેની

વટે=ખોલે

માયુ હલવી=ડોકુ

પુણાની, ના કહી

સપત=ફોલન

મહેર=મહેરમાની, દયા

જગનાથ=જગનનો ધણી,

પરમેશ્વર

કુહાડી.

સમજીતી-નાનો છોડેા ખાપની કુહાડી લઈ જોરાવર ડાહો મરદ મન્યો ને જે ડહ ચીજ જુએ તે વા મારીને કાપે, એમ રમતો ગામને પાદરે તળાવ ઉપર ગયો (૧) ત્યાં નળામા માછલાંએ

જરા પાણી હલાવ્યું તેથી છોકરાએ પાણીની અદર કંઈક જોયું તેથી છોકરો મનમાં બીધો અને કુહાડી પાણીમાં પડી ગઈ તે વખતે તે બહુ ધાટો પાડીને રડ્યો (૨) હમેશા પાણીમાં આમ તેમ ડાલ્યા કરતા અને સમાધિ જતા એના દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અનાજ સાંભળીને પાણી ઉપર આવ્યા દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે પણ છોકરો કહે છે કે હે ! માતા, મારી કુહાડી એવી નથી (૩) બીજી વખત સોનાની કુહાડી કાઢી લાગીને બતાવી ત્યારે માથું ધ્રુણવી ના કહીને છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી મને તો મારી કુહાડી બહુ ગમે છે માટે હે ! દયાળુ માણ તમે પાણીમાંથી મારી કુહાડી કાઢી આપો (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી, અને છોકરા સાથે બોલ્યા છોકરાને કંઈ કે તને નુખ અને દોલત મળજો તે પરમેશ્વરની મહેરબાની થશે **સાર**—પારકી વસ્તુ પર લોભાવુ નહિ

પાઠ ૨૬.

ભરપૂર=ભરેલો

પૈમેટકે ખાલી=મરીમ,

પૈસા વગરનો

હાલત=દશા

ખૂટી ગયું=ઓખું થયું

ખુશસુરત=દેખાવડો

હેત=પ્યાર વહાલ

દેશાવર=પરેરા

કપરા=અવરા, સખત

લાચાર=નાચાર

મૂલ=ડિમન

મુકામે=પૈર

હેયુ ભરાઈ આવ્યું =

રડ્યું આવ્યું

પ પાળતા=હાથ ડેરવના

મરદાસ=ચાકરી

પરવડે=મોજે, પાલવે

સાર—દરકે માણસે પોતાના પાળેલા પ્રાણીપર ધણેજ પ્યાર

રાખવો અને જરાપણ દુખ દેતું નહિ

પાઠ ૨૭.

ઝરો=પાણીનો વહેણો

ભરાવ=દેખાવ

આખ=નજર

નારાજ=તાબુશ

બખડવું=મનમાં બેલવું

લજવું=શરમાવું

શરીર=દીલ

લલકારવું=લલકારથી

બોવવુ	કેડો=પુઠ	મોહી પડયુ હતુ=રાજી
ચમકી=ચોટી	વટાની=ઓળગી	થયુ હતુ
પારધી=શિકારી	વખોડતુ=ધિકકારતુ	ફસાની દીધુ=દુ ખમા
		નાખ્યુ

સાર—દાદાપણુ ધીજને વગર વિચારે વખોડવી કે વખાણુની નહિ.

પાઠ ૨૮.	નચકા=ગાફા	જગાએ બેસી ઘાટ
શિઆળ=શિયાળના	રગરેજ=રગારો	ધડે છે તે જગા
શહેર=જેમા છોઅધ ને	જરદી=પીળો	ભટ્ટી=મોટા ચુલો
હારઅધ ધરો હોય	પાસ=અસર	ધગધગતા=વણાજ ઉત્ત
અને સારા સારા	આગણે=આરણે	નકલ=ખીમનુ નેમને
અળરો હોય તે	કોલ=પેઠી, લુહાર જે	કરવુ તે, કોપી

સાર—કાઠની ખોટી નકલ કરવી નહિ

પાઠ ૨૯.	ટાકણે=ટાણે, અનમરે	નથી
વરો=જમણવાર, ન્યાત	મેગાપ=મુલાકાત	ખપ=જરૂર
ઘી=તાવેતુ માખણુ	ચડભડી=નડી	રક=મરીય
પીયર=મંગીના આપતુ	રડયુ ખડયુ=જવ.યે	ભારેખમ=મારખોજ
ધર	લેખવે=ગણે	વાળા
મણુ=૪૦ શેર	મોયે ભાવે=વણી કિ મ	માન=આખર, ઈજ્જત

સાર—ભારેખમ થઇ ખુણે બેસી રહીએ, તે કરતા બહાર પડી બધાના ઉપયોગમા આવવુ સાર છે, એમ કરવાથી વગર માગે માન મળે છે

પાઠ ૩૦.	ખાનાર	રાજપાટ=રાજગાદી
કુવર=રાજનો છોકરો	આપકર્મી=પોતાની	તીર્થ=પવિત્ર જગો
આપકર્મી=આપની કમાઇ	કમાઇ ખાનાર	ધન=દોલત

ભાભી=ભાઈની વહુ
વતન=જન્મભૂમિ
ઝોઝીતુ=ઝેકદમ
તરાપ=છલમ
ઠેકાવી=ઠેકડો મરાવી
સેના=સરકર, ફોજ
ઉપરી=સરદાર
હિમત=હામ
લુણુ=મીઠું, અનાજ

ફતેહ=જીત
પ્રાર્થના=માગણી
તડગધુમ=ડકો વગાડતા
તેમાથી નીકળતો
અવાજ
ડકો=લડાઈનું વાજીત્ર,
નોખત
નિશાન=ધ્વજ, વાવટા
દુશ્મન=શત્રુ

ફોજ=લશ્કર, સેના
તક=દાવ
સરદારી=ઉપરીપાણી
નાસભાગ=નાસાનાસ
ડપરી=રાજની છોકરી
બહાદુરી=હોશિયારી
વગ્માળ=વરને કન્યા જે
માળા પહેરાવે છે તે

સાર=જાતે

પેદા કરી ખાવાની ઇચ્છા રાખવી

પાઠ ૩૧.

ફેડકો=ચોપણ પાણી
તથા જમીનપર રહે
નારા પ્રાણી
ધાસચારો=વાસ વગેરે
લહેર=સપાટો

તડકતો તડકનો=લહેકાતી
ચાલ ચાલતો
ખાખોઝીકિ=પાણી ભરા
યવો નાનો ખાડો
જીર=પ્રાણી
ચાકિ=કાંઈ વખાણ કરે

તેમ જુને એવી
પુલાની=માટું કરી
ખેટા=દીડરા
ખોલ=શબ્દ
મમત=જીવ, હડ
ગજ્જ=શક્તિ
ઉપગત=વધારે

સાર—૧૫ ઉપરાંત કામ કરે તો મરે, નહિ તો માલો થાય,
માટે ગજ્જ ઉપરાંત કામ કરવું નહિ

પાઠ ૩૨.

ભિખારી=ભીખ માગનાર
તળાવડી=નાનું તળાવ
લપશી=ખમી, સરી
પ્રજ્જતો=કપતો, થર
થરતો

ખાદી=ખડું લુગડું દોટી
વાત=વાગત
મનમલ=ઝાણ સુતરાઉ
ડપડું
મકારો=પમીનો
સાંકાર=ડપીઆ પીર

વાનો ધધો કરનાર
જેમ તેમ=ગમે તેમ
ખેદરકાર=ખેપરવા, ગરજ
વગતો
કસ=કેસ
જાતે=પોતે

પહોળી જગા, યોગાન	ચાવણુ=ખાવાનુ, ખોરાક	શકાય નહિ
તરતા=પાણી ઉપર રહેતા	સાથ=સાથે	સરળ=પેદા કરી
મહી=મા	કળા=હીકમત, યુક્તિ	સરજનહાર=પેદા કરનાર,
આખડી=આખ	કળી શકાય નહિ=સમજી	પરમેશ્વર

પરમેશ્વરની મોટાઈ.

સમજીતી-જગતના બનાવનાર પરમેશ્વરે આ દુનિયામાં ઘણીજ સારી બનાવટ કરી છે તેણે આ દુનિયામાં નાના મોટા એમ ઘણી જગતના જીવો બનાવ્યા છે (૧) તરેહવાર રમના ખીલના ફનો, ગાયન ગાતા પક્ષીઓ, અને સારા રંગવડે શોભતા ઝાડના પાદડા, તથા પક્ષીની પાખો તેણે મનાવ્યા છે (૨) પરમેશ્વરે મોટા મોટા પહાડો, નદી, પહાડમાંથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જગલના રસ્તા વગેરેની આની શોભિતી બનાવટ બનાવી છે (૩) શિઆળામાં ઠંડો પવન સરી ઠંડક આપે છે અને કેનાળામાં સુરજનો તાપ નકડી ધણો પડે છે (૪) ચોમાસાની ઋતુમાં વરસાદ વરસે છે, ઝાડો પર ફળો લટકતા દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સભળાય છે (૫) અજવાળીઆમાં ચંદ્રનું અજવાળું આનંદ આપે છે અને અધારીઆમાં તારાના પ્રકાશનો રંગ શોભિતો દેખાય છે (૬) રમવાને અને મોજ ભોગવવાને માટે મોટા મેદાનો મનાવ્યા છે વળી પાણીમાંના વેત્રા અને તેના પાદડા કેવા તરે છે ! (૭) હે પરમેશ્વર, ને જોવાને માટે આખ આપી છે, સાંભળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને બોલવાને માટે જીભ આપી એ સારૂ ક્યું છે (૮) વળી દાંત આપ્યા તેની સાથે ખોરાક આપીને બહુ ઉપકાર કર્યો છે, હે ! પેદા કરનાર પરમેશ્વર તે જીક્તિ કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી (૯) સાર-પરમેશ્વરે માણસ જગતના સુખને માટે દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ

બનાવી છે, તેનો પાડ વળવા દરરોજ તેની ભક્તિ કરવી

પાઠ ૩૫.	ધરી=પહેરી	,મેળવેને
વિશાળ=મોટા ડાળા	રહોય=શોભે	પુવારા=૫ છૂપી ઉંચું
પાખડા ખૂબ કલાએલો	કાચલ=ડાળા રગતુ	ઊરાડવા માટે બના-
હોય એવો	મધુર રાગતુ પક્ષી	વેનો ઘાટ
છબેલ=છાયા રહેલી	કલોલ=મગ્ન ખુશી	નવરગ=તરેહ તરેહના
તથુ=કપડાતુ ધર	તીતર=તીણા રાગતુ પક્ષી	રગ
તાડ=સૌથી ઉંચુ ઝાડ	વિશેષ=વધારે	અપાર=ધણુ જ
કેળ=કેળાતુ ઝાડ	બેશ્વ=સરસ, સારી રીતે	મોર=આમાના ફૂલ
પલવ=પાદડા	કેસુડો=ખાખરના ફૂલનો	કાર=બાળુ
નવરપતિ=ઝાડ, છોડ	ઘોળીને=હલાવી હલાવીને	ચાદની=ચંદ્રમાનુ
વેલા વગેરે		અજવાળુ

પાનખર ઋતુ (વસત ઋતુ)

સમજીતી-મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે તથુ ઉભો જ્યો હોયતી । એવું દેખાય છે તથુપર જેમ ધમ્મ, વાવટા ફરફરતા હોય તેમ, કેળ, નાજિએરી અને તાડના ઝાડ ધમ્મ ને વાવટા જેવા જણાય છે (૧) ઝાડના પીળાં અને પાકા પાદડા હોય તે ખરીને જમીનપર પડે છે, પછી ઝાડને નવા પાદડા આવે છે તેથી ઝાડ શોભિતા દેખાય છે (૨) વસત ઋતુમાં જીના પાદડા પાકા થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવા પાદડાની ફૂટી નીકળે છે કાચલ મધુર શબ્દ બોલે છે, તીતર, કણુતર અને બીજા વણા પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે (૩) લોકો કેસુડાના ફૂલનો કેસુડો રગ ઘોળીને હોળી રમે છે, એટલે રગતી એક બીજા પર પીચકારી મારે છે, બાગમા પુવારા ઊરાડે છે અને બજારો તથા ચોકમા

પાણી છાટે છે મનનખ કે પાણીનો છટકાવ કરે છે (૪) ભમરાઓ
ગુ ગુ અવાજ કરે છે, અને ઝાડો પર ઘણા તરેહવાગર ગો દેખાય છે
આમા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચોતરફ ચાદની
શોભી રહી છે (૫) માણુઓ લહેજતથી ખુરીથી શીખડ ખાય છે
અને ઠડુ પાણી પીએ છે પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પનથી
શરીર સુખી રહે છે (કાનણુ પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં દરીઓ હોવાથી
પવન ઠડો આવે છે)

પાઠ ૩૬.	આથમણુ=પશ્ચિમ,	તરફ મો કરી ઉભા
ટેકરા=નાનો ટુગર	સુરજ ને દિશામાં	રહેતા નેણી તરફ
પડ ગ્રયો=ઝોળો	આથમે છે તે	જમણો હાથ આવે તે
ઝોળો=પડછાયો	ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા	ધ્રુવનો તારો=ઉત્તર
પીઠ=વાસો	તરફ મો કરી ઉભા	દિશામાં આકાશમાં ને
ઊગમણુ=પૂર્વ, સુરજ	રહેતા નેણી ગમ ડાખે	તાગે એકની એકજ
ને દિશામાં જોગે છે તે	હાથ આવે તે	જગ્યાએ ઝીણા ઊગતો
	દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા	દેખાય છે તે

સવાલ-પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઝોળખતી ? પડ-
છાયો સુરજથી કઇ દિશામાં હોય ? લામામાં લાખો અને ટુકામાં
ટુકો પડ ગ્રયો કયારે હોય ? ઉત્તર દિશા શી રીતે જાણવી ? દહાડે
દિશાઓ શા ઉપગ્ર્યો જાણી શકાય ? રાત્રે દિશા શા ઉપરથી જાણી
શકાય ? સામાસામી દિશાઓ જાણવો

પાઠ ૩૭.	મથાળે=ટોચે	ધ્રુવ=તસુ, સવાકા
એસણુ નર્પ=કારતક	પુટ=માર ધ્રુવ, અડવા	નેટની જગા
સૂર ૧	ગજ	મધ્યમાં=વચમાં
દાડી=પ ખાતી હાથમાં	લ માઈ=લામાપણુ	પગથીઉ=નાની ઝોસરી
પકડવાની લાકડી	પહોળાઈ=પહોળાપણુ	થોર=ચુવેરીઆ
આપ=ભરતર		કરા=ભીત, દિવાલ

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા કયા હોય છે ? ઉત્તરની સામે કઈ દિશા ? પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ? નિશાળનો નકશો શી રીતે કાઢવો ?

પાઠ ૩૮.	નિશાન=એધાણુ	તે જગા
ધોરી=સરિયામ	સમજ=સમજણુ, જ્ઞાન	ગોચર=ગાયોને ચરવાની
આગગાડી=વરાળથી	ખેતર=અનાજ પાકે છે	જમીન
ચાલતી ગાડી		

સવાલ—રસ્તો ખનાવવાને ખેવડી લીટી શા માટે દોરવી ? નદી કેણી તરફ વહે ?

પાઠ ૩૯.	જગામાં	પાર=કાઠો, કિનારો
વગડામાં=ઉજ્જડ જ	ઢાળ=ઢોળાવ	પાળ=ફારણુ
ગામા	દહેરૂ=દેરાળ	ડાગર=ભાત
પોપડો=દોરને ચરવાની	કાઠે=કિનારે	મસ=ધણુ
જગા, ચરો, ખીડ	ભાટું=કાડાપરની ખેડના	ઇશાન=ઉત્તર અને પૂર્વ
આમાવાડી=આખાનાઝાડ	લાયક જગા	દિશા વચ્ચેનો ખુણો
ધણા હોય એની વાડી	વહેણુ=રેલો	નજરે પડ્યા=દેખાયા
નિચાણુમાં=ઢળતી	ચાલાક=ચ ચળ	મુગમ=સહેલુ

સવાલ—પવન કઈ દિશા તરફ વાતો હશે તે શા ઉપરથી કહ્યું ? ટાઢો પવન લાગવાનું કારણ શું ? તળાવ કોને કહેવું ? નદીને કેટલા કાંઠા હોય અને તે કયા કયા ? જમણે અને ડાબે કાઠો શી રીતે જાણી શકાય ? નદી શા કામમાં આવે ? ખુણા કેટલા છે અને તે કયા કયા ? કઈ કઈ દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ ?

પાઠ ૪૦.	ગમ્યુ=ગોઠ્યુ	મકાન
વાળુ=રાતનું જમવાનું	ચોરો=સરકારી ઉતારાનું	મુખી=પટેલ, ગામનો

ઉપરી	ખેડુલ પાસેથી સ્પર્શારી	હુડી=રૂપિયા મળવાનો
મધે=ખરામ વાસ	મૂંગતા રૂપિયા લઈ	કાગળ, મનીઓડર
ખદોખસ્ત=ગ્રોઠવણ	એકઠા કર્યા હોય તે	માતર સાહેબ=પોસ્ટ
હવાલદાર=પટેલના	તલાટી=ગામની વચ્ચે	માસ્તર
તાઆનો સિપાર્થ	લાન ઉધરાવનાર	ટપાલી=કાગળ વહેંચનાર
આમલતદાર=તાલુકાનો	રાવણીઓ=વ તણીઓ	ગેરહાજર=હાજર નહિ તે
ઉપરી અમલદાર,	તાલુકા=ધણા ગામ	માદો=ખિમાર
પટેલ તલાટીનો ઉપસી	મળીને થએલો તે	દાકતર=અ ગ્રેજી દવા
ભરણુ = પટેલ તલાટીએ	તાલુકે=મુખ્ય કચેરીએ	ગાલુનાર

સવાલ—ચોરો એટલે શું ? મુખી, તલાટી, પોસ્ટ માસ્તર, દાકતર એ દરેકના કામ સમજાવો

પાઠ ૪૨.

સોનેરી=સોનાના રંગ	કરવા તથા મોડું	ઝાડીને=ઝપડીને
જેવો, પીજો	ધોવું તે	ખોરાક=ખાવાની ચીજો
અમારા=સળમતા કોયલા	ધ ધો=રોજગાર, વેપર	તાણુ=તરતી
ચળકતો=ઝળકતો	ખેડુત=ખેતીનું કામ	લહેર=સપાટા
દાતણુપાણી=દાત સાફ	કરનાર	જન=માણસ
	હળ=જમીન ખેડવાનું	નમતો=આથમતો
	ઓગર	ધોધાટ=અવાજ

સવાલ—સુરજ ઊગતા પહેલાં પર્વ દિશામાં વાદળ અને વાદળાની ફોરો ફેરી જણાય છે ? અજવાળુ શેમાંથી આવે છે ? સવાર થઈ સાથી જણાય છે ? સવારમાં માણસ, પશુ, પક્ષી શું કરે છે ? છોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવો જોઈએ ? સાજ પડી ક્યારે કહેવાય ? સુરજ ઊગતા પહેલાં અને આથમ્યા પછી થોડું અજવાળુ રહે છે તેને શું કહે છે ? (જ ઝળઝળીઉ) સાજના દેખાવની વાત કહો

પાઠ ૪૨.	ગુગળાઈ=મુળઈ	ચરાવનાર
વાતો=કુકાતો	ઝપાટો=સપાટો	ધસડી=એચી
જેરથી=ઝડપથી	તોફાન=પવનનું બહુ	ધાન્ય=અનાજ
કરી નય છે=હડી પડી	જેરથી વાવું તે	વહાણો=મોટી હોડીઓ
નય છે	ઉથલી=ગમડી, ફેરવાઈ	અકળામણ=ગમરામણ
ટિકિટ=દાખલ થવાની	મૂળભાષી=જડભાષી	વાદળા=વરાળનો જથ્થો
ચિઠ્ઠી	ભરવાડ=ધેટા, બકરા	

સવાલ—હવા કયા કયા હોય છે ? બધેજ હવા છે એ સાબીત કરી બતાવો હવાની જરૂર કેને કેને છે ? હવા ન હોય તો શું થાય ? પવન એટલે શું ? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે ? પવનનું તોફાન કયારે થાય ? પવનથી થતા ફાયદા જેરફાયદા ગણાવો.

સાર—આપણે હવા વગર જીવી શકીએ નહિ, માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકાણે ભરી રાખી છે.

પાઠ ૪૩.	નિદ્રા=દયા વગરનો	તળાઉ=નીચેનો ભાગ
કેકડા=ટુકડા	કંઠણ=સખત	જાતુ=ઝીણા જીવડા
દુખ=વીટ મણા	માગડો=ગદ્દો	વેહ=હિંદ્ર, કાણુ
ચુરો=ભુકા	આખો=ચળકાટ વગરનો	થર=પડ
કણુ=રજકણુ	કોલ=કેલ	ચાંચવો=જમીન ખોદ
છુટા=જીવ	કહેણી=કહેલી, કહેવન	વાનું ઓળર, તીકમ
અક્ષરો=હરફો, દરકતો	જન્મ=પેદાસ	
પીગળતો=રસ થતો	દરીઓ=સાગર, સમુદ્ર	હકીકત=વાત

સવાલ—ચાકનો કેમ સહેલાઈથી ભુકા થઈ શકે છે ? ચાક પોચો છે તેથી શા ઉપયોગમાં આવે છે ? ચાકને ભટ્ટીમાં નાખે તો શું બને છે ? ચુનો શું કામમાં આવે ? ચાક પાણીમાં ઓગળે કે નહિ ?

પાણીમા ઓગળે એના પદાર્થના નામ દો જે પદાર્થ પાણીમા ઓગળી જાય તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ દ્રાવ્ય ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય ? જ અદ્રાવ્ય ચાકમા કેવો ગુણ છે કે જેથી તે પાણી ચૂમે છે ? જ હિદ્રાળુ ખીજ કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂમે છે ? હિદ્રાળુ પાર્થના નામ દો ચાક દેવતામા પીગળી જાય છે કે નહિ ? દેવતામા ન પીગળે એવા પદાર્થના નામ દો ઓગળવુ અને પીગળવુ એમા ફર શુ ? ચાકને ભાયપર પછાડીએ તો શુ થાય ? ચાકમા કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાગી જાય છે ? જ ખરડ ખરડ ગુણવાળી ચીજોના નામ દો ચાક શી રીતે ખને છે ? જે પદાર્થો જમીનમાથી નીકળે તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ ખનીજ ખનીજ પદાર્થના નામ દો ચાકનો ઉપયોગ કહો

પાઠ ૪૪.	ગાળીને=રસ કરીને	ખાઝેલા=વળગેલા
ટીપે છે=ધડે છે	કાતર=કાપવાનુ ઓળર	ખાટી=ખટાસવાળી
પતરા=ધાતુને ટીપીને	ચલ્લુ=શિરોધ	ઝેરી=ઝેરવાળો
અથવા રસ કરીને લાખા	નાળચા=નળી	સિકકા=ચલણી નાણુ
ચોડા મનાવે છે તે	કથરોટ=મોટી થાળી	ટકશાળ=સિકકા પાડ
		વાની જગા

સવાલ—નાખા પિત્તળના વાસણુ મનાવનાર તથા વેચનારને શુ કહે છે ? સુચાર, લુહાર, કુભાર, ગેના વાટ મનાવે છે ? તાણુ કયાથી નીકળે ? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? તામાના ગુણુ કહો તામાના કયા કયા વાસણો ખને છે ? તમારા ઘરમા તામાના જે જે વાસણુ હોય તે ગણાવો તામાના ડાટને શુ કહે છે ? તેનો રંગ કેવો હોય છે ? તે ખાધામા આવે તો શુ થાય ? તામા પર કાટ રી રી રીતે ચઢે છે ? તામાના વાસણુ પર કાટ ન ચઢે માટે શુ કરે છે ? કલઁઠનો રંગ કેવો હેય છે ? તામાના કયા સિકકા ખને છે ?

ટ ડશાળ એટલે શુ ? તામાનો ઉપયોગ કઇ કઇ ધાતુ બનાવવામા થાય છે ?

પાઠ ૪૫.	ઓગળીને=રસ થઇને	વાસણુ, ચણુ
ખાણુ=જમીનમાથી ધાતુ	મગગરા=મડવા, જેના	કાટ=કીટ
વગેરે કાઢવા માટે	વડે ખારણુ ઉવડે	કલાઈ=ઝાખા સફેદ
ખોદેલો ખાડો	દેવાય તે	રગની ધાતુ
ઇનામ=ખુશ થઈ આ	નાસડો=પાણી	માજેલા=વમીને સાફ
આપતુ ને, ભેટ	પવાલી=લાણુ પીપ	કરેલા
મેળવણી=મેળ	શિરોઈ=સાકડા મોઢાનુ	સરતુ=સોતુ

સવાલ—ધાતુમા કયા કયા ગુણ હોય છે ? ધાતુઓ કયાથી નીકળે છે ? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? પિત્તળ શી રીતે બનાવે ? પિત્તળનો રંગ કેવો હોય છે ? જસતનો રંગ કેવો હોય છે ? તાણુ ને પિત્તળ એમા કંઈલુ કાણુ ? શા માટે પિત્તળ વધારે કંઈલુ ? પિત્તળનુ શુ શુ બને છે ? તમારા ઘરમા પિત્તળના વાસણુ હોય તેના નામ દો પિત્તળ ઉપર કાટ ચડે છે કે નહિ ? પિત્તળના વાસણુને કલાઈ કરાવવાનુ કાણુ ગુ ? તાણુ અને પિત્તળ એમા જલદી કાણુ કટાય ? ઝાણુ કયુ વહેલુ પડે ? તામા અને પિત્તળનો ગેરનો ભાવ શુ હશે ?

પાઠ ૪૬.	મુળીઆ=મૂળ	મોથ=સુગ ધીંદાર ધાસ
ધામનુ બગાડ=વાસની	ધાર=અણી	ખુજલી=ખજનાળનાથો
પીડ	દાસ=દરબ	ફાલી થાય તે
ચરો=પોપડા, ધાસ	ઝીઝવે=એડગાનનુ ધાસ	ચુપે=માયામા ધાલ
ભિગવાની જગા, ખીડ	ચરાઉ=ચરન રા	વાનુ તેલ
કુમળુ=તરમ	ગજુ=સાસના ઢગલા	અતર=સુગ ધીંદાર વસ્તુ
છાવામા=ઢાકવામા	ગડી=ગાંઠ	નો કસ
વણીને=વળ દઇને	મુગધ=સારી વાસ	દરો=એક ગતનુ વાસ,
		ધરો

જૂઠ=મૂળ	પાખડી	સાદહી=ચટાઇ
ફરી ફરીને=વારે વારે	સુવાળી=લીસી	પડા=ઝુડી
છિપલાણે=ઉપરના	વાસ=સોડમ	કુટીને=ધુભીને
લામમા	સુપડા=ઝાડકવાને વાસની	મૂજ=સરકટની પાદહીને
પાટ=રસ્તો	ચીપ કે ઘાસનુ	પલાળી કુટેલી તે
ચમરી=છોડ ઉપરની	બનાવેલુ ઝોળર	ખાટલા=ઢોળીઆ

સવાલ—જે ખેતરમા દાલ ઊમે તે ખેતર શા કારણથી નકામુ થઈ જાય છે ? દાલના મુળીઆ કેવા હોય ? પાદહીની કેર કેવી હોય છે ? કુમળુ દાલ શુ કામમા આવે છે ? પાકટ થયા પછી શુ કામમા આવે છે ? દાલ શુ કામમા આવે છે ? ઝીઝવે શુ કામમા આવે છે ને કયા ઊગે છે ? એના મુળીઆપર શુ થાય છે ? એ મહીને શુ કહે છે ? મોથ શા શા કામમા આવે છે ? ઝીણી ઝીણી સોય જેવી પાદહીવાળુ જળ જેવુ કયુ વાસ થાય છે ? દગે કાઢી નાખવા છતા ફરીથી કેમ ઊગી નીકળે છે ? સરકટ કયા થાય ? સરકટ જતાવરના ખાધામા આવે છે કે નહિ ? નહિ આવવાનુ કારણ શુ ? સરકટની સળીઓ સુકાયા પછી શા શા કામમા આવે છે ? એની પાદહીને કુટીને પલાળે છે તેને શુ કહે છે ? મૂજ શા કામમા આવે છે ? કયા કયા વાસ ખાટલા ભરવાના કામમા આવે છે ?

પાઠ ૪૭.	પેર=પેરીઢ	કચરો
વાવવા=રોપવા	ગુરુછો=ગુચળુ, જથો	પૂરીને=નાખીને
આઠા=જીવતાર વગેરેના	નજર કરો=ધ્યાન આપો	બીલ=વગડામા રહેનાર
લાભો દોડો	ખી=ખીઆ	જાત
પરાળ=ભાતનુ ઘાસ	ખાતર=ઘાસ, છાણુ	નાગથી=નાવટો
ગાક=ગડી	વગેરે કાઢી ગએલો	સામે=એક જાનના
સળ મ=આખી		ઘાસનુ ખી

થેક=ચીઢા કે કુમળાના	કરેલા ચેટલા	સાડો
મૂળની ગાડો	ખસલી=એક જાતનું	રાતડીઓ=રાતી જીવાર
ઢેઅરા=મીઠું મરચું	ધાસ	ખીડ=વાસ બિગવાની
નાખીજીવારઆગરીના	કડમ=જીવારનો સુકો	જમીન, ચરો

સવાલ—બાજરી, જીવાર અને ડાગરના છોડનો ધાસની સાથે મુકામલો કરો. આપણે અનાજ ખાઈએ છીએ તે શું છે ? ધાસનું ખી નાનું અને અનાજનું મોટું હોવાનું કારણ શું ? મહીકાડો કયાં આવ્યો ? મહીકાડાના બીન લોક કયું કયું અનાજ ખાય છે ?

પાઠ ૪૮.	આળસુ=મુસ્ત	તાત=માપ
સખત=મહુ	સડ=હળમાની વચમાનો	નીપખવે=પકવે
એક સામટુ=સાથે લાગુ	લાખો સોટો, અઢાલ	અન્ન=અનાજ
લાણુ=સુરજ	ચાસ=ખેનરમા હળે કરી	ધરે=પહેરે
દાણો=ગુવાર, અડદ વગેરે	પાડેના આડા ઉભા	સહે=ખમે, વેડ
કોઢ=દોર બાધવાની જગા	લિસોદા	લડ=જખરો
નીર છુ=નાખુ છુ	હળપુણી=હળમા લોદાની	ઉત્તમ=સોથી સારી
છાશ=દહીમાપાણીનાખી	કાશ હોય તે	પર=પારકો
વલોવી બનાવે છે તે	‘તુમરી=મળાની ખાધે	ઉપકારી=આભારી
કોવત=નેર	રહે છે તે લાકડું	દીએ=આપે
ચવડુ=હળના નીચેના	છડો=હળને છડે પકડ	શીખ=શીખામણ
ભાગમાનું કાશનીસાથેનું	વાને ખીની જેવું હોય	ખત=કાળજી
અણીવાળું લાકડું	છે તે, હલેડી	

જમતનો તાત ગણાય એટલે જેવી રીતે બાપ છોકરાનું પોષણ કરે છે તેવીજ રીતે ખેડૂત ધાન્ય ઉપજાવી આખા જગતનું પોષણ કરે છે ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનું કારણ એ કે એ ધર્મો સ્વતઃ

છે, તે અનાજ જેવી જીવવાને ઘણી કામની વસ્તુને નીપજે છે

હળની હકીકત—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે હળના પાછલા ભાગને તુગુ અને આગલા ભાગને સેડ કહે છે સેડની લંબાઈ ૧૦ ફુટ અને તુગાની લંબાઈ ૪ ફુટ હોય છે તુગુ વચમાંથી જડ, નીચેથી અણીદાર, અને ઉપરથી પાતળુ હોય છે જડા ભાગમાં મેડનો છેડો ઘાલે છે તુગામાં હળપુણી, ચવડુ અને ડસવાળો હોય છે, હળપુણી લોઢાની હોય છે, તે તે નીચેને છેડે ચવડાની ઉપર હ છે ચવડુ પણ અણીદાર ને ત્રણ પાસાવાળુ હોય છે મડને ખીજે છેડે ખીયો હાય છે, તેને સગન (સમધીઓ) કહે છે, તેને ધુમ્બ ખાપિ છે 'ધુમ્બ' બળદની ખાધ પર મકે છે, ધુમ્બ મળદની ખાપથી ખમી ન જાય માટે 'ધુમ્બ'ને બને છેડે લાકડાની સમોચ હાય છે તે બળદની ડોકે નેતરથી બાધે છે હળપુણી જલદી ધનાર્થક લાગી ન જાય માટે લોઢાની કરે છે તુગાના ઉપરના ભાગમાં મુઠ્ઠીમાં આવે એવો લાકડાનો ગોળ કડડો બેસાડેલો હોય તેને ઝડો કહ્યું છે હળ લાકડી વખત ખેડુન ઝડા પર ભાર દે છે તેથી હળપુણી લોચના ઉતરે છે, એથી જમીન ખોદાવને પોચી થાય છે ને ચાલ પડે છે

સવાલ—હળનું ડોઢગ પાડી તેના દરેક ભાગપર નામ લખો હળના દરેક ભાગોનો ઉપયોગ સમજાવો

ખેડુત વિધે.

સમજુતી—અરે ' ખેતી કરનાર તુ ખેતીના જગતનો બાપ ગણાય છે કારણ કે તુ ખતી કરે છે, તેથી બધા પ્રાણીને ખારાક મળે છે આ આખી દુનિયાનું પપણું કરનાર પણ તુ જ ગણાય છે (૧) તુ કપાસ રળ, રૂન, રાસ અને અનાજ પાવે છે, તાજ બનાવેલીઓ અનાજ બનાવે અને માણસા ધુમ્બથી કપા પાવે છે (૨)

તુ વરસાદ ને તડકા વેડે છે અને વળી ધણી મહેનત કરે છે તેથી તુ શરીરે જખરા બને છે, અને હમેશા સતોષથી ફરે છે એટલે સતોષી રહે છે (૩) ખેતી નક્કી સૌથી મારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે, તુ કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જગતને સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે સારી પેઢે મહેનત કરશો તો જખરા, સતોષી અને પારકાનું ભયુ કરનારા થશો (૪)

સાર—કહેવન છે કે “ ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વ્યાપાર, નફક્ટ નોકનો નિદાન બીખ એટલું ન આવડે તો દલાલી શીખ ”

પાઠ ૪૯.	ધર=કુમળા છોડ	છોડા=રોનરા
પાળ=કોરણુ	ઝીનવો=ખમવો	
લીનાઝમ=વણાજ બીલા	ભરડીતે=ભયડીતે	

મવાવ—ઝાગર ગી રીતે વાવે છે ? ધર એટલે શુ ? ઝગર ક્યાગમા શા માટે રોપે ? ઝાગના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રગના થાય છે ? ઝાગર પાક્યા પછી શુ શુ કરે ત્યારે ચોખા થાય ?

પાઠ ૫૦.	વેત=મિલમ	કુડકર=મુડ
કાનુ=શેરડીનો રમ	આખ=ડગી	ગિઆળના=શિયાળ
ઝાઠાનો સચો	પીન=પાણીથી યતુ	સભાળ=નપાસ
પડછા=પાતરા	કરમણુ શાક વગેરે	પાકટ=પાકી
રસ=કસ	તરકારી=રાક	તાનડો=મેટા પેણો
સમધ=વિષે, માખન	માસ=મહીના	ઠારી=પડ
પેર=ગદેરી		

સવાલ—શેરડી રી રીતે રોપે છે ? શેરડીની આખ બનવો કાનુ એટલે શુ ? કાનુ ગેતુ બનાવે છે ? શેરડીમાંથી રસ રી રીતે કાઢે ? રસનો ગોળ ગી રીતે મનવે ?

મધમાખી.

સમજીતી—હે ! મધમાખી તુ મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાનું કારણ એ કે મધપુડાના ખાનાં જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર થઈ શકે નહિ) મનને મોહ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે, અને તરતજ તેમા રસ મૂકે છે (૧) મીઠું મધ ચૂસી લઇને તુ મીણુ બનાવે છે, તેથી મધ અને મીણુથી ઘણા કામ થાય છે અને તે ઘણાજ ફાયદો કરે છે (૨) તુ નાનું સરખું જીવડું છે, પણ મોટું ઉપયોગી કામ કરતું જણાય છે વળી તુ ડાહી ને ચોકખી દેખાય છે, તેથી તારૂં જોઇને બધા ડાહ્યા માણસો આગસ છોડી દે છે (૩) કીડી, કરોળીયા, અને મ કોડા વગેરે જે મહેનતુ જીવડા કહેવાય છે, તેમા પણ તુ જ વખણાય છે મનસુખ કે એ બધા જીવડા કરતાં તુ વધારે મહેનત કરે છે (૪)

સાર—માણસે ઉયોગી અને હુનરી થતું

પાઠ ૫૧.	ભાવ=હોસ	જેગ=શકિત
તકરાર=વટવાડ, રકઝડ	સારા=સાગ્ર	નકામો=ફાકટ
વટવા=લટવા	લોટ=બાટો	હિમામ=માણુતરી
ધીમા=શાન	કચુક=રોટની કરવા માટે	ઉપયોગના=જરૂરના
જિજ્ઞો=સદેદ	બાધેયો લોટ	પૈસાદાર=પૈસાવાળા

સવાલ—માદા અને દાત વગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી ? તેનું કારણ શું ? ભાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી શેની બનાવે છે ? ઘઉંની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીમ માણસો વહી કેમ ખાતા નથી ?

પાઠ ૫૨.	ધરિયા=મરણ	નિશાળ=કેકાણુ
મધપુડા=મધમાખીઓ	નર=પુરુષ	મનોહર=મોહ પમાડનાર
બનાવેલો પુડો	છપુણાવાળા=છપુણાના	રચે=બનાવે
લટકતો=ટિ ગાતો	આકારના	તત્કાળ=તરત
વાધરી=શિકારી	જન્મ=જિ દગ્ગાની	ચૂસી=શોષી
કામળો=ગિનનું લુગડું	રક્ષણુ=મચાવ	સરે=ચાય
પુણી=ધુમાતો દેવતા,	ડખ=ચટકા	ગુણુ=ફાપદો, લાભ
સળગતા છાણ વગેરે	પેસવા=દાખલ થવા	તમામ=બધું
ધરત્યાર વગરના=રખડતા	દયા=રહેમ	તજે=છોડી દે
પારકા=પરાયો, બી જનો	કવિતાના અર્થ.	ઉઘોગી=મહેનતુ
ચીજ=વસ્તુ	હુજર=કસમ, કારીગરી	પ કાય=વખણાય

સવાલ—મધપુડો કોણુ બાધે છે અને તે કયા કયા બાધે છે ? મધ કયાથી લાવે છે ? મીણુ શેમાથી બનાવે છે ? મધપુડામા કેટલી જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કઈ કઈ ? રાણીનું કામ શું છે ? મધપુડાના ખાના કેટલા ખુણાવાળા હોય છે ? ખાના કેટલી જાતના હોય છે ? ઈંડા કયા ખાનામા મૂકે છે અને તે કોણુ મૂકે છે ? મોટા ખાનામા કયા ઈંડા મૂકવામા આવે છે ? રાણી અને કામ કરનારી માખીમા શો ફેર હોય છે ? કામ કરનારી માખીઓ શું શું કામ કરે છે ? નર અને માખીમા શો ફેર હોય છે ? નરને મારી નાખવાનું કારણ શું ? મધ અને મીણુનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શું શિખામણ લેવી ?

પાઠ ૫૩.	બતક=પાણીવાળી જગામા	ચીકટ=ચિકાશ
શેખ=મુસલમાની એક	રહેનાર પક્ષી	જિ જાતુ=પલજાતુ
જાત	પીછા=પીછા	નમણુ=કમજોર

જોડાએવા=મધાએવા	જળવે=સાયવે, સભાળે	માજર=ડહગી
દાદ=ખેનડા દાત	ઢાકી=છુપાવી	દીપે છે=શોભે છે
અણ્ણીદાર=તીણા	ખીકણુ=ખીએ એવો	ખોતરવાની=ખોદવાની
ગળી જાય છે=આપુ	ધમીને દોડે છે=હુમને	વડાણ વાપ=સવાન થાય
ઉતારી દે છે	કરે છે	

સવાલ—ખતક કેવી જગામા રહે છે ? ખતકનુ શરીર કેમ ભિન્નતુ નથી ? ખતક શુ ખાય છે ? ખતકની ચાચ કેવી હોય છે ? ખતકને પાખ છે ત્યારે કેમ બિડી શકતી નથી ? ખતકને ટવા પગ હોય છે / દરેક પગે કેટલા આંગળા હોય અને કયા દોય છે / આપણુ પાણીપર ચલી શકતા નથી અને ખતક શા મટે ચાલી ગક છે ? ખતક ખાંડના ડહડા કેમ કરી શકતી નથી ? મરના અને ખતકની ચાચમા ફર શ / મરના પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી / મરણી છે કે મરના તે શી રીતે એળખી શકાય ? મરના શા મટે પાળતા હશે ? મરના કોણુ પાળે છે ? પરમે કારે કયારે બોલે છે ને શુ બાને છે ?

સાદ—૨ મે ખા છે તે પ થી સવાર ને બપોર સનખાય છે

૫૦૦ પ,	મળો=પલાતુ ૫૦	રંગીને=૨ મડીને
કાખરી=કામચીતરી	ખુણુ માન્યે=ખુણુ મા	દાયે=ગુણુ
૩=કપાસના ૩ પાળીયા	દરેક ૨=દોડ વખતે	વણુ સીણાને=સોધી
કાઠી લીધ ૫ડો જે	ખુણુ=આરમની	સોધાને
રહે છે તે	ટપટા=છાટ	ભા=ખીક, ડર
તણુખના=ત	લગી=નગી	

સવાલ—ચણીના મરીરતા ભાગ ગણાવો ચકલીની ચાચ કેવી હોય છે / ચણી કવા રગતી હોય છે / ચકલીને એક એક પગે કેટલા આંગળા હોય છે અને તે કેવી રીતે હોય છે ? ચકલી કયા

રહે છે ? માળા જોના બનાવે છે ? ચકલી વરસમા કેટલીવાર ઝડા મૂકે છે ?
બચ્ચાને કયા સુધી ખવડાવે છે ? ચકલી શુ શુ ખાખ છે ? ચકલી
દરેક દરે કેટકેટલા ઇંડા મૂકે છે ? ઇંડાનો રંગ કેવો હોય છે ? ચકલી
ખેડતને શા ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે ? ચકલીને કોતી કોતી
ખીક હોય છે ? ચકલી ને ચકલો ઓળખવાની નિરાની શુ ?

પાઠ ૫૫.	ચપટા=ખેડેલા	જમુ ચાહના?
દેખાવ=શોભા	લમુ=યુલુ	નગી=માલીડ
ગરદન=ખોચી	દાણા=અનાજ	પ્રાતિ=હેત, પ્યાર
કેશવાળી=પોડાની ગરદન	મજલ=મુસાફરી અતર	ન ત=હાડ હારજીત
પરના વાળ	નાણીદાર=તેરનાળી,	કડો=કામડની વાડ
નકડર=લગીન	ઝપચી દોડનાર	હાલે=ફાલ મરાવે
સપાટ=સરખી	અમ્ખી=અમમનાની	જન=ચામડા પલાણુ
લગામ=તો	નીમડહવાલ=ખાય તે	પરી રે દે=મુસાફરી
તીણા=ધાનનાળા	જમુ કરનાર ધણીનું	કરે છે

પ્રશ્ન—પોડાની ગરદન પરના વાળને શું કહે છે ? કેશવાળી
કોને કોને હોય છે ? ઠાડો સપાટ જમીનપર ન ગાય ન ડી સડવાનું
કારણ શું ? એના કાન કયા હોય છે ? લગામ એના કોને છે ?
કયા દાન વડ ખોરાક કાપે અને કયા વડે ખેંચે છે ? ઠાડા નુ રુ
ખાય છે ? નાળ શા માટે જડાવે છે ? જોનો રંગ કેવો હોય છે ?
ધોડાની કંઈ કંઈ બનો છે ? પોડામા કયા ગુણ છે ? ઠાડો શા શા
ઉપયોગમા આવે છે ? ધોડો કેટલા વરસ જીવી શકે છે ?

પાઠ ૫૬.	ખરી=જનાવરના પગના	જનખા=જો
રોઠ=સાહુકાર	તળીઅનુ હાડક	ખા મરે=મરણ
નાળખધ=નાળ જડનાર	કેર=વકાવત	ખેડનુ=ગાડનું બોલવું

અડીઅલ=અડી જાય	ધીરજવાળુ=દુ અ ખ	ખચર=ગધેડાને ઘોડા-
એવુ, છટી, હડીતુ	મનાર	ના સગમથી પેદા
ઠાઠ=અકકલ વગરનો	કલાગર=કલા પ્રમાણે	થયેલો તે
નવાઈ=અચરતી	ચાલનાર	
મહેનતુ=મહેનત કરે એવુ	ટટું=નાનો ઘોડો	વાળ=નિમાળા, બાલ

સાર—વોડો, ખચર, અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણને એ આખ, એ કાન, ડોક, મો, માયુ, પીઠ, પુછક, અને ચાર પગ હોય છે, ત્રણતુ મો લાંબુ હોય છે ત્રણેના શરીર પર દુકા વાળ છે પગને તળીએ ગોળ દાખડા છે વોડો અને ખચરના ડોક પર કેશવાળી હોય છે વોડો અને ખચરના પુછક પર મોટા લાંબા વાળ આખે પુછકે હોય છે વોડા કરતા ખચર અને ગધેડાના કાન મોટા હોય છે ગધેડા કરતા ખચર મોટુ, ને ખચર કરતા વોડો મોટો હોય છે

પાંઠ પઝ.	ભાગ	છેડો=નાકુ
ગોકળગાય=પરમેશ્વરની ગાય	તાળતુ=મોઢાની અદરેનો ઉપલો ભાગ	મૂળ=શરઆન
વાના=નરતુ	લવા=લમર, આખ ઉપ	ગળુ=એચીની પછવાડેનો ભાગ
ધડ=ખેચીથી પગમુધીનો બધો ભાગ	ગના કમાનદાર વાળ	વચલે ગાલે=વચ્ચેવચ્ચે
ડોકુ=ધડની ઉપરનો	પોપચુ=આખનુ ઢાકણ	કેડ=કમર
	ખાળે છે=અટકાવે છે	હીચાળુ=ધુટણુ

સાર શરીરના મુખ્ય એ ભાગ ડોક ને ધડ છે ડોકમા માયુ, (માથા ઉપરનો ભાગ ખોપરી ઢહેવાય છે ને પર વાળ લગે છે) કપાળ, લમણા, કાન, આખ, નાક, મોઢુ, મોઢાની અદર જીભ, દાંત અને તાળતુ છે ગાલ, ગળુ, ખેચી, દાઢી, અને હડપચી છે ધડમા એ હાથ, ખભા, ખગલ છાતી, પેટ, કુટી, પેદુ, કેડ, વાસો, એ પગ

જાલ, દીંચણ, નળો, પાટલી, તળાઉ, એડી અને લુડી છે

પાઠ ૫૮.	શીકર=ચિતા	જ્ઞાન=સમજ
આકાર=વાટ	ધ્યાન=અચાનકે	

સવાલ—ઈદ્રિયો કોને કહેવી ? ઇદ્રિયો કેટલી છે તે તે કઈ કઈ ? આખ, કાન, નાક, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો આખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ રંગ, આકાર અને ચળકાટ હાથ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ ભારે કે હલકું પોચું કે ઢઠણું, લીમું કે ખરબચડું, ટાકું કે ઉતું, અને આકાર, કાન, નાક, અને જીભ વડે પદાર્થ કયા ગુણ જાણાય ? જ નાક વડે વાસ, કાન વડે અવાજ અથવા રણકો, જીભ વડે સ્વાદ

પાઠ ૫૯.	અને વાદળી રંગ	વાન સુતરાઉ લુગડું
રંગરેજ=રંગારો	આખા=તેજ વગરના	ગમીનો રંગ=કાળો રંગ
છુટ્ટી=રંગ	સેલા=કુપટા	વસા=વધારે
મૂળ રંગ=લાલ, પીળો	સાલ્લો=આમડીને પહેર	ખુલતા=મહાર પડતા

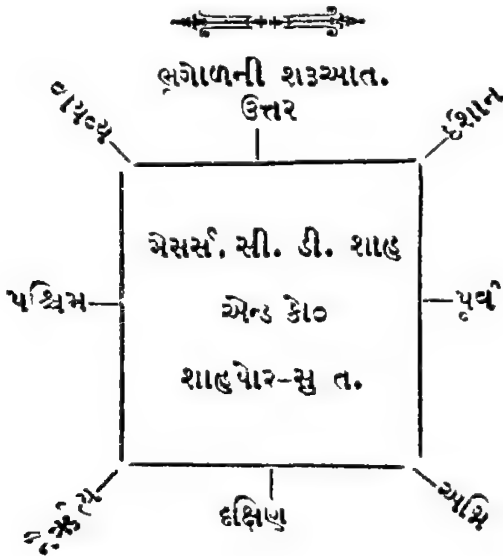
સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે છે ? મૂળ રંગ ગણાવો કીરમજી રંગ બનાવવાની રીત કહો કીરમજી રંગથી કયા કયા લુગડા રંગાય છે ? કેસરીઓ રંગ શી રીતે બનાવવો ? કેસરીઓ રંગ કહેવાનું કારણ શું ? લીલો, નારંગી, તપખીરી અને કથઈ રંગ શી રીતે બનાવવો ? ઘોળા રંગમા થોડો કાળો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને ? આખો લુરો રંગ શી રીતે બને ? ખુલ્લો વાદળી રંગ બનાવો ગુલાબી શું શું મેળવીને બનાવે છે ? મૂળ રંગ પરથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૬૦.	કાતીને=તાર ગાદીને	જગતી=સમજણ
ઉધાડો=નાળો, લુગડા	દોશીવાણીઓ=કાપડીઓ	વગરના
પહેર્યા વગરનો	હીંટ=તરફવાળું કપડું	જાત=છોડું

રંગદાર=રંગનાળા	ગરજ સારે છે=કામ	જામદાની=ઝીણું બદા-
દાકણુ=કવર	કરે છે	દાર લુગડું
રૂવાટી=ઝીણા વાળ	ભીંગડા=જાડા પડ	ખારનો=સુતરાઉ કપડું
		ખાદી=દોટી

સવાલ—લુગડા પહેરનાથી શો કાયદો ? બિન એટલે શું ? બિનનું કંડુ કાપડ બને ? વેટને ટાઢ કેમ વાતી નથી ? બિન સિવાય બીજા રોના લુગડા મને છે ? રૂ કયા થાય છે ? જંગલી લોકો બિન અને કના લુગડા પહેરતા નથી ત્યારે કેના કેવા લુગડા પહેરે છે ? પશુ, પક્ષીને લુગડા પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી ?

દિશા — (સ ૧) દિશા કેટલી છે ? જ આર (સ ૨) નિશાના નામ દો જ ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ (સ ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકશો ? જ સુરજ ઉપરથી (સ ૪) સુરજપરથી દિશા ઓળખવાની રીત બોલો જ જે દિશામાં સુરજ ઊગે તે પૂર્વ, આથમે તે પશ્ચિમ, સુરજ સામું મો કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ (સ ૫) સુરજ ખીલકુલ ન દેખાય તો શા વડે દિશા પારખશો ? જ ધ્રુવના તારા ઉપરથી (સ ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો જ ધ્રુવનો તારો હમેશા ઉત્તર દિશામાં ઊગે છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ, જમણા હાથપર પૂર્વ ને ડાબા હાથપર પશ્ચિમ (સ ૭) જે ધ્રુવના તારાને નહિ ઓળખતા હોય તો તેને માટે ખીજી સાધન છે ? જ હોકાયત્ર (સ ૮) હોકાયત્રપરથી કઈ દિશા જાણી શકાય ? જ ઉત્તર દિશા (એની સાય હ મેશા ઉત્તર દિશા પર રહે છે) (સ ૯) દિશા જાણવાથી શું કાયદો ? જ રાણી જગાથી ફલાણી જગો કઈ દિશાએ અથવા અમુક રથળથી અમુક રથળ કઈ દિશામાં આવે તે માલમ પડે છે (ગ ૧૦) નક્શાની દિશા શી રીતે જાણતી ? જ નક્શા સામું મો કરી ઉભા ગીએ તો માથા તરફની ઉત્તર, પગ તરફની દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફની પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફના પશ્ચિમ સૂચના-ચિત્રમાં નક્શાની દિશા બતાવી છે

ખુણા — (સ ૧) ખુણા કેટલા છે ? જ આર (સ ૨) ખુણા ના નામ બોલો જ અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન (સ ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો જ પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋત્ય, પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય, અને ઉત્તર ને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન

રાજકીય ભૂગોળ.

મહેસુલ ખાતુ—(સ ૧) મહેસુલીખાતુ શુ કામ કરે છે ?
 જ જમીનની મહેસુલ ઉધરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે (સ ૨)
 ગામની મહેસુલ ઉધરાવનારને શુ કહે છે ? જ તલાટી (સ ૩)
 તલાટીને મદદ કરનાર કોણ છે ? જ મુખી (સ ૪) તલાટીને
 મુખીના ઉપરીને શુ કહે છે ? મામલતદાર (સ ૫) મામલતદાર
 માજિસ્ટ્રેટ ક્યારે કહેવાય ? જ, ઇન્સાફનું કામ કરે ત્યારે (સ ૬)
 મામલતદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? જ આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર કે
 ડેપુટી કલેક્ટર (સ ૭) આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર અને ડેપુટી કલેક્ટરના
 ઉપરીને શુ કહે છે ? જ કલેક્ટર (સ ૮) કલેક્ટર શુ કામ કરે છે ?
 જ મહેસુલી, પોલીસ, મ્યુનિસિપાલ, ઇરિગેશન, આંધકામ વગેરે
 ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે (સ ૯) કલેક્ટર ઇન્સાફનું કામ કરે છે
 ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય ? જ ડિસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ (સ ૧૦)
 કલેક્ટરને પોલિટિકલ એજન્ટ ક્યારે કહે છે ? જ જ્યારે દેશી રાજ્યો
 સળધી કામકાજપર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે છે ત્યારે

પોલીસ ખાતુ—(સ ૧) પોલીસખાતુ શુ કામ કરે છે ?
 જ લોકોના જનમાલનું રક્ષણ કરે છે (સ ૨) ગામડામાં પોલીસ
 અધિકારી કોણ છે ? જ પોલીસ પટેલ અથવા મુખી (સ ૩) તાલુકાના
 પોલીસના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ ફોજદાર (સ ૪) ફોજદારપર
 કોણ દેખરેખ રાખે છે ? જ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર (સ ૫) ફોજદાર
 અને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ પોલીસ
 સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ

દિવાની ખાતુ—(સ ૧) દિવાની ખાતુ શુ કામ કરે છે ?

જ લેણદેણનો ઇન્સાફ કરે છે (સ ૨) તાલુકામાં લેણદેણનો ઇન્સાફ કરવાને કમિઝાટ છે ? અને તેના ઉપરીને શું કહે છે ? જ સેકન્ડ ક્લાસ સમજળ કોર્ટ અને તેના ઉપરીને સમજળ (મુનસફ) સાહેબ કહે છે (સ ૩) શહેરમાં સમજળ કોર્ટો કમિ છે ? ઉ ફર્સ્ટ ક્લાસ અને સેકન્ડ ક્લાસ (સ ૪) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે તે તે શું કામ કરે છે ? જ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ તેઓ લેણદેણ સમધી ભારે દાવા અને ખૂન, ચોરી વગેરેનો ઇન્સાફ કરે છે (સ ૫) ડિસ્ટ્રિક્ટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે ? જ સમજળ અને માજિસ્ટ્રેટ

વૈદિક ખાતુ—(સ ૧) વૈદિકખાતુ શું કામ કરે છે ? જ માદા માણસની માવજત કરે છે તથા તેમને દના આપે છે (સ ૨) તાલુકામાં વૈદિક અધિકારી કોણ હોય છે ? જ હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટ (સ ૩) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના હાથ નીચે કોણ હોય છે ? જ કપાન્ડર (દવા આપનાર) (સ ૪) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના ઉપરી કોણ અને તેઓ કયા રહે છે ? જ સીનીય સર્જન, તે જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં રહે છે

ગઢેર બાંધ કામખાતુ—(સ ૧) ગઢેર બાંધકામ ખાતુ શું શું કામ કરે છે ? જ સરકારી મકાનો, રસ્તા, પૃથો અને સડકો વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમરાવે છે (સ ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણ હોય છે ? જ ઓવરસીયર (સ ૩) ઓવરસીયરના ઉપરીને શું કહે ? જ એક્ઝિક્યુટિવ ઇન્જનેર

કેળવણી ખાતુ—(સ ૧) આસિસ્ટન્ટ માસ્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? જ મહેતાશ (સ ૨) નિશાળોની તપાસ રાખવા માટે જિલ્લામાં કોણ છે ? જ ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર (સ ૩)

ઉપચુટી એન્જ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણ? જ આસિ
 કે એ ઇન્સ્પેક્ટરો અને તાલુકા ભારતરો

મ્યુનિસિપલ ખાતુ—(સ ૧) મ્યુનિસિપાલીટી નુ શુ કામ
 કરે છે? જ રસ્તા સાફ રાખવાનુ, દીનામતી સળગાવાનુ, સડકો
 પર પાણી છાટવાનુ, લોકોની મુખાકારી સભાળવાનુ, શરૂઆતની
 કેળવણી આપવાનુ વગેરે (સ ૨) મ્યુનિસિપાલીટીનો ખરચ શાથી
 નમે છે? જ જકાત, જાજરવેરો, ધરવેરો, નળવેરો, ગાડીવેરો
 વગેરેથી (સ ૩) મ્યુનિસિપાલીટી કયા ગામમા હોય અને કયા ગામમા
 ન હોય? જ પાચ હજાર કરતા વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યા
 મ્યુનિસિપાલીટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યા ન હોય
 (સ ૪) મ્યુનિસિપાલીટીનો કારભાર કેવી રીતે ચાલે છે? જ સરકાર
 તરફથી નિમાયતા અને પ્રજા તરફથી ચુટી કઢાયતા સભાસદોથી
 (સ ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે? જ કમિશનર
 (સ ૬) મ્યુનિસિપાલીટીમા કાથી ઉપગી ડાળ અને તેને મનુ કરવાને
 કોણ કોણ હોય છે? જ પ્રેસિડન્ટ અને નેને મનુ કરવાને કમિશનર,
 ચીફ ઓફિસર, મેજેસ્ટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારમનો વગેરે હોય છે

લોકલકડ ખાતુ—(સ ૧) લોકલકડ ખાતુ નુ શુ કામ કરે
 છે? જ કુના, તળાવ, રસ્તા, વધારે નધાવવાનુ તથા સમરાનનાડુ
 અને કેળવણી આપવાનુ (સ ૨) લોકલકડ ખાતાનો ખરચ શેમાથી
 ચાને છે? જ સરકાર જમીન ઉપર જે મહેમુન લે છે, તે
 પર દર રૂપીએ સવા ચાનો લોકલકડનો વધારો લે છે તેમાથી ચાલે
 છે (સ ૩) લોકલકડનો વહીવટ કરનાર મડળને નુ કહે છે? જ
 લોકલખોડ (સ ૪) લોકલકડનો હિબબ રાખનાર અધિકારીને નુ
 કહે છે? જ લોકલકડ કલાક

પોસ્ટ ખાતુ—(સ ૧) પોસ્ટ ખાતુ શુ કામ કરે છે ? જ કાગળો, બેગીઓ, પારસનો તથા પૈસા એક ગામથી બીજે ગામ લઈ જવા લાવનાનું તથા પૈસા સાચવી તેનું બચાવ આપનાનું કામ કરે છે (સ ૨) પોસ્ટ આફિસના ઉપરીને શુ કહે છે ? જ પોસ્ટ માસ્તર (સ ૩) પોસ્ટ માસ્તરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે ? કારકુન, સિપાઈ ટપાળી

પરચુરણ—ઉપર સિવાય તારખાતુ, જગલખાતુ, સરવૈખાતુ, એગ્રિકલ્ચર ખાતુ, આમકારી ખાતુ, કસ્ટમ ખાતુ, નીચમ ખાતુ, શીતળા ખાતુ, રજીસ્ટર ખાતુ વગેરે ધણા ખાતા છે

વ્યાખ્યા

શેરી—સામસામી ધગેની હાર હોય તે

મહોલો—વણી શેરી મળીને થયેલો ભાગ

પર—શહેરનો પાછળથી વધેના ભાગ

ગામ—નાના નાના ધણા વરની વસ્તી હોય તે

રેલ્વે—તાલુકાનું સેધી મોટું ગામ જેના ૫૦૦૦ કરતા વધારે માણસની વસ્તી હોય તે

શહેર—ચારાં મોટા બજારો, હોબાધ અને હારબપ નાણાં વૈ હોય તે

તાલુકો—ધણા ગામો મળીને થયેલો ભાગ, જે મામનન કરના તાબામાં હોય છે તે

મિલો—કનેક્ટરના તાબામાં મુલક કે જેના ધણા તાલુકા આવેના હોય છે તે

બદર—નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું શહેર કે જ્યાંથી ધણો માલ વહાણ મારફતે આન જ થતો હોય તે

એમ્બ્રિસ—દેશી રાજનો મુલક કે જે પોલિટિકલ એજન્ટના તાબામાં હોય છે તે

પોલિટિકલ એજન્ટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી હોય તે

ખેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે

પહાડ—વણા ઉંચા, લાંબા, પહોળા ટેકરા મળી થયેલો ભગ

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પવત અથવા સરોવરમાંથી નીકળી નીચાણ જગાપર થઇ મોટી નદી અથવા દરીઆને મળે કે તે

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ આગળોટ વગેરેનો માલ લાવવા લઇ જવાનો ધોરી રસ્તો નદીને મળનાનું ઠેકાણું

મીઠખદર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગ્યા

હવાખાવાનું ઠેકાણું—જ્યાં ચોકખી કે ઠંડી હવા આવતી હોય તે

તીર્થસ્થળ—(જત્રાના ઠેકાણા) પવિત્ર જગા કે જ્યાં પુણ્ય જત્રાણ આવતા હોય છે

પેદાશ—ગામમાં કે ચહેરમાં કે જિલ્લામાં થતો મુખ્ય પાક

નિકાસ—ખીજે દેશ જતી ચીજો

આયાત (પરદેશથી આવતી ચીજો)—લોખંડ કામ, કાચ, કાપડ ઇમારતી લાકડા, ખાડ કાગળ, દવા, દાડ વગેરે

ડિલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ
હમ્બેદમની ડિલ

ફરેક રમત ૧૨ સુધી કરાવની બારે હમ્બેલ પહેલા મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવાવના

હેતુ—જાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો

- રમત ૧૧) (૧) જમણો હાથ ઉચે (૨) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફ લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો
- રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉચે (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો.
- રમત ૧૩) (૧) જમણો હાથ ઉચો (૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો
- રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉચો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો
- રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉચા રાખવા (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવી જમણો હાથ ઉચો રાખવો (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મો તરફથી લઈ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉચો રાખવો
- રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉચા રાખવા (૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો
- રમત ૧૭) બેઉ હાથ ઉચા (૧) જમણો હાથ માથા ઉપરથી મો તરફથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો (૨) ડાબો હાથ માથા ઉપરથી મો તરફથી લઈ ફેરવીને ઉચો રાખવો
- રમત ૧૮) (૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ (૨) બેઉ હાથ બગલ આગળ લાવવા કોણીઓ પાછલી તરફ
- રમત ૧૯) (૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ (૨) બેઉ હાથ પાછળ લાંબા મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ
- રમત ૨૦) બેઉ પગ વચ્ચે એક પુટનું અંતર રાખવું (૧) બેઉ હાથ ઉચા (૨) બેઉ હાથ પગના આગળા આગળ

પાઠવાર જોડાક્ષરો તથા અઘરા શબ્દો.

પરમેશ્વરે.	અસાડ.	ખદખદતો.	શિવશ કર.	જે ચાતાણ.
કર્ચું.	ધોએલા.	જકકી.	ચક્કરમા.	સહીઅરો.
વરેમાર્ચું.	વિખુટા	માદુ.	દોડદોડ.	કટ્ટા.
ભક્તિ.	પિત્તળના.	હૂફમા.	ધૂમી રલો.	નિદે.
પૃથ્વી.	મિઠાઈ.	પિવાડતો.	ઉડાડયો.	કલેશ.
ધર્મશાળા	લકકડ.	અભાગીઉ	ભૂલથાપ.	રામચ દ્રષ્ટ.
હોશિયારી.	પુકળ.	ગોધતો	દદ.	દર્પણ.
વર્ણન	મુતરાકે.	કૂદવુ.	છુટ્ટીની.	શ્રીરામ.
અમર.	દાક્ષ.	સમજવુ.	મિત્ર	કોશધ્યા.
પૂર્વે.	ડાહો.	ઉંધ્યા.	અર્ધું.	ઉડયો.
ઝગઝગાર	નિશાન.	શિખામણ.	સ્વાદ.	ધન્ધા.
ભક્ત	ઠાંસા.	ગિલાળ.	કુટુંબના.	ગભરાટમા.
ધ્યાન	અથડાયુ	મુદલ	સોહામણી	ગણકાર્યું
આવણુ	ભાગ્યશાળી	રિમાય	નુકસાન	સર્વે
વસ્ત્ર	વિદા	ભાઈભાડુ	પુતળા	વિચાર્યું
દિવાળી	કુત્રન.	દોગ	ધાન્યથી	આહાણુ
ચોપ	ચાલી	ચતન.	ચટણા	વિદ્યાર્થી
સૂદ.	પોટામ	તૂટેલા.	પોતણીમા	મૂર્ખા
પખવાડીઆ	દિવસ	હિંમન	ફટયુ	ધણિઆણી
તિથિઓ	ગધેડાવુ	લીડયો	ફટલુ	છાકરાછેયા
ચૈત્ર	મસ્તીમા	છટ્ટી	પસ્તાયો	ઈશ્વર
વૈશાખ	તમર	અજીતસિંહ	ઝૂટવી	જન્મ

ભાગીતૂટી.	અર્ધી.	ધગધગતા.	મૂજતો
વિચારું.	વાટમા	લગ્ન	સોભાગચ દ
ગાઈ.	હડખાએલુ	પિએન્થી	પહેર્યા
રેશન.	શિખામણ.	ટાકણે.	આમણ.
સદેશો.	નિહાળયુ.	આપકર્મી.	દેશાવર.
સોખો.	ડોર્.	આપકર્મી.	સ્ત્રી.
દુખ.	ઝૂલતા.	સોખુ.	અર્ધા.
ગાડવણ.	છેયેછાકરે.	ઉદેસીગ.	ઠગાએલા.
ખડખડ.	પસેરકે.	ઓચોતી.	અગુઠીઆ
સિસોટીનો	ખૂંમમુરન	ઠેકાચી	નિશાની.
મિનિટ.	રૂપીઆ.	લશ્કર.	હુડકું.
દારકું	ભૂખ્યો.	હિમત.	પુગળ.
હીચકા.	શીંગડાનો.	પ્રાર્થના.	પ્રભુનો.
હિચોળે	દોડડું	તડગધુલ	મહિમા,
ઠીમણ	ખડખડાટ	દુશ્મન	જગપતિ
ઓદો.	અકટમાથી	દેડકો	સરખાવ્યા
નીમણક	જિઅળ	કૂંદકો	ધિધુ
ચીતરામણ	લયા	તડકડો	શરિતા
દીલગીરી	ગલરાટ	કૂંદલ	રંગિઆમણી
ઢકાઢળીઆ	પ્રાણી.	ચઠાઉ	સૂર્યનો
ધૂળમા	ચરાપટા	લિખારીને	રહોય
દોરે	ડીલ	ઉતયુ	વનસ્પતિ
કિનારો	લડૂંમા	લૂલ્યો	નાળિએરી

ખ	મુળીઆ	કુકર	કુકરેકું
માવી	ઝીઝવો	શિઆળવાં	તણુ
મક્કરો	ચેરાઉ	રવાઇને	ખચ્ચ
ભટ્ટા	ગડીઓ	હિસાબે	ભગ
વિષે	સુગંધ	પૈસાદાર	નકકર
જન્મ	અત્તર	તતકાળ	પ્રીતિ
છિદ્રો	દાડી	વાધરી	શરત
તાંબુ	સાદીઓ	ઓઢીને	ટટ્ટીઓ
પિત્તળના	કુપડા	ધુણી	ઉપયોગી
ધંધો	ગુચ્છો	ખગાડયુ,	ખરદાસ
તાબાકુડી	સળગ	ધંધા	ત્રીસ,
કથરોટ	અથાણુ	ધડા	ભૂકેછે
પુષ્કળ	ફાવતવાળુ	રક્ષણુ	વહ્યા
સિક્કા	આળસુ	જતુનો	અડીઅલ
ટકશાળ	કેશ	હુન્નર	મહેનત
પ્રછયુ	ધુસરી	મકોડા	કહ્યાગર
મેળવણીથી	અન્ન	ઉદ્યોગ	ટટ્ટુ
શિરોઈ	સતોષ	ખાખોચીઈ	ખચ્ચર
કટાતુ	લટું	ચીકટ	ધડ
ચળકાટ	ઉત્તમ	સિખતુ	હોઠ
સરેતુ	ટાકણુ	દાડીઓ	હડપચી
પાંદડીતુ	ઝપાટો	સિખઈ	શીગડાં
પાંદડીનુ	અગિઆર	ખોતરવાની	કાડુ

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત

બ્રિટિશ શાળા માટેની ત્રિવેદિવાચનમાળાના અર્થો.

પુસ્તક ૧લાના	૦-૪-૦	પુસ્તક ૫માના	૦-૮-૦
પુસ્તક ૨જાના	૦-૫-૦	પુસ્તક ૬ઠ્ઠાના	૦-૮-૦
પુસ્તક ૩જાના	૦-૬-૦	પુસ્તક ૭માના	૦-૧૦-૦
પુસ્તક ૪થાના	૦-૭-૦		

વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુકોના અર્થો

પહુલીના અર્થ	૦-૨-૬	છઠ્ઠાના અર્થ	૦-૮-૦
બીજાના	૦-૪-૦	સાતમીના	૦-૧૦-૦
ત્રીજાના	૦-૫-૦	કન્યા ૧લીના	૦-૪-૦
ચોથીના	૦-૭-૬	કન્યા ૨જાના	૦-૫-૦
પાંચમીના	૦-૮-૦	કન્યા ૩જાના	૦-૭-૦

“ ડિક્ટેશન શિક્ષક ”

માળખેથીના	૦-૨-૦	ત્રીજાના	૦-૩-૦
પહુલીના	૦-૨-૬	ચોથીના	૦-૪-૦
બીજાના	૦-૩-૦	પાંચમીના	૦-૪-૦

દરેક ધોરણના “સુખગણિત શિક્ષક” તૈયાર છે

અઘાપિં બહાર ન પડેલી એવી

તૈયાર છે. બીજા ધોરણની

સૃષ્ટિજ્ઞાનની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના

છગનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપોર-સુરત

